

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ, ІНЖЕНЕРІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА АЕРОКОСМІЧНОЇ ГЕОДЕЗІЇ ТА ЗЕМЛЕУСТРОЮ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Юрій ВЕЛИКОДСЬКИЙ

«___» _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 193 «ГЕОДЕЗІЯ ТА ЗЕМЛЕУСТРІЙ»

Тема: «Особливості методологічного процесу формування обмежень у використанні земель і земельних ділянок»

Виконавець: студент групи ЗК-208 М

Кузьменко Богдан Григорович _____

Керівник: к.е.н., доцент Стецюк Михайло Петрович _____

Консультант розділу «Охорона навколишнього середовища» :

д.т.н., професор Дудар Тамара Вікторівна _____

Консультант розділу «Охорона праці»:

асистент Якимець Ірина Вячеславівна _____

Нормоконтролер: к.е.н., доцент Стецюк Михайло Петрович _____

КИЇВ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій

Кафедра аерокосмічної геодезії та землеустрою

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

Освітньо-професійна програма «Землеустрій та кадастр»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач випускової кафедри

_____ **Юрій ВЕЛИКОДСЬКИЙ**

« ____ » _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Кузьменку Богдану Григоровичу

1. Тема роботи: «Особливості методологічного процесу формування обмежень у використанні земель і земельних ділянок», затверджена наказом ректора від 11 жовтня 2021 року № 2208/ст.
2. Термін виконання роботи: з 11.10.2021 р. по 31.12.2021 р.
3. Вихідні дані роботи: нормативно-правова база України у сфері регулювання земельних відносин в Україні: Конституція України, закони України, законодавча та нормативно-правова база, інтернет сайти, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань використання земель, формування організаційно-правових та економічних механізмів управління земельними ресурсами.
4. Зміст пояснювальної записки: У першому розділі розглянено відомості щодо нормативно правової бази, зокрема розглянуто питання формування обмежень та обтяжень змельних ділянок. Другий та третій розділ проаналізовано діючі законодавчі та нормативні документи, у відповідності до яких створюється база обтяжень та обмежень відповідно закону, цільового призначення та прав на землю. Четвертий розділ містить інформацію про охорону навколишнього середовища. П'ятий розділ присвячений темі охорони праці.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: 13 формул, 1 таблиця.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Пошук та опрацювання літературних джерел по темі дипломної роботи	11.10.2021-24.10.2021	
2	Охарактеризувати об'єкт і предмет дослідження	25.10.2021-27.10.2021	
3	Написання вступу та 1 розділу дипломної роботи	28.10.2021-30.10.2021	
4	Написання 2 та 3 розділів дипломної роботи	01.11.2021-12.11.2021	
5	Опрацювання завдання з охорони навколишнього природного середовища	13.11.2021-25.11.2021	
6	Написання розділу з охорони праці	26.11.2021-10.12.2021	
7	Оформлення текстового матеріалу	05.12.2021-18.12.2021	
8	Оформлення та захист магістерської роботи	18-31. 12. 2021	

7. Консультанти з окремих розділів:

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Охорона навколишнього середовища	Дудар Тамара Вікторівна	13.11.2021	25.11.2021
Охорона праці	Якимець Ірина Вячеславівна	03.11.2021	10.12.2021

Дата видачі завдання: 11 жовтня 2021 р.

Керівник дипломної роботи: _____ Стецюк М.П.

Завдання прийняв до виконання: _____ Кузьменко Б.Г.

РЕФЕРАТ

Дипломна робота на тему: «Особливості методологічного процесу формування обмежень у використанні земель і земельних ділянок» має загальний обсяг 93 сторінки, 1 таблиця, 49 використаних джерел.

Об'єктом дослідження є забезпечення, встановлення, реалізації та припинення обтяжень прав на землю, обмежень у використанні земель та виявлення, механізму правового регулювання цього процесу.

Предметом дослідження є модель методологічного процесу землевпорядних дій щодо формування територіальних обмежень та обтяжень у використанні земель.

Мета роботи: аналіз та формування методологічного процесу обмежень у використанні земель і земельних ділянок.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою дослідження є фундаментальні закони України, постанови Кабінету Міністрів та інші нормативно-правові акти у галузі земельного права, методичні та теоретичні розробки сучасних досліджень, які висвітлені у працях вітчизняних науковців, інша спеціальна література.

В роботі використані наступні методи: методи аналізу та синтезу, порівняльно-правовий метод, метод аналогії, структурно-логічний метод, обробка літературних джерел.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО ПРАВОВА БАЗА ЩОДО ОБМЕЖЕНЬ ТА ОБТЯЖЕНЬ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК.....	8
1.1. Забезпечення на законодавчому рівні обмежень у використанні земель та обтяжень прав на земельні ділянки.....	8
1.2. Принципи формування обмежень у використанні земель, земельних ділянок.....	12
1.3.Методологія формування обмежень у використанні земель, обтяжень прав на земельні ділянки.....	14
1.4.Зарубіжний досвід встановлення обмежень та обтяжень у використанні земель	21
1.5.Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ПЛАНУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОБМЕЖЕНЬ У ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ.....	29
2.1. Загальні поняття про класифікацію обмежень у використанні земельних ділянок та обтяжень прав на них.....	29
2.2. Оцінка та аналіз підходів до класифікації обмежень у використанні земель	34
2.3. Класифікація земельних ділянок за категоріями, цільовим, функціональним та дозволеним використанням	38
2.4.Висновки до розділу 2	41
РОЗДІЛ 3. ЗЕМЛЕУСТРІЙ – ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ОБМЕЖЕНЬ У ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СЕРВІТУТІВ.	42
3.1. Проектування меж територіальних обмежень.....	42
3.2. Особливості проектування меж містобудівних обмежень	44
3.3. Особливості проектування меж еколого-технологічних обмежень... ..	47
3.4. Особливості проектування меж охоронних зон режимоутворюючих об'єктів.	48
3.5.Висновки до розділу 3	53
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	54
4.1.Аналіз впливу техногенних чинників на довкілля, аналіз екологічної безпеки в сучасному світі	54

4.2. Використання земель лісогосподарського призначення	57
4.3. Методи та заходи захисту навколишнього середовища від впливу техногенних чинників.	62
4.4. Висновки до розділу 4	68
РОЗДІЛ 5. ОХОРОНА ПРАЦІ	69
5.1. Аналіз шкідливих та небезпечних чинників що можуть діяти на працівника	69
5.2. Технічні та організаційні заходи по зменшенню рівня впливу небезпечних та шкідливих виобничих факторів на працівника	74
5.2.1. Перевірочний розрахунок для одного з небезпечних чинників	76
5.3. Пожежна безпека	79
5.4. Інструкція з охорони праці при обслуговуванні ПК	82
5.5. Висновки до розділу 5	85
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	89

ВСТУП

Право власності на землю є важливим фактором забезпечення приватних інтересів членів суспільства. Разом з тим, воно також функціонує і як фактор забезпечення інтересів суспільства в цілому, виконуючи соціальну функцію. Закріплені в Конституції України положення про роль та статус власності на землю у суспільстві носять загальний характер і підлягають конкретизації у законодавчих актах. В основу такої конкретизації має бути поставлене завдання збалансованого закріплення в законодавстві соціально обґрунтованого співвідношення земельних прав та інтересів суспільства в цілому, а також територіальних громад, громадян та створених ними юридичних осіб.

Одним із способів вирішення цього завдання є встановлення обтяжень прав на земельну ділянку, обмежень у використанні земель. Однак, законодавство України щодо обмеження права власності та інших прав на землю перебуває у стадії формування. Земельний Кодекс України та деякі інші законодавчі акти містять норми, які передбачають встановлення обтяжень прав на земельну ділянку, обмежень у використанні земель громадян та юридичних осіб і їх реєстрацію.

Здійснивши ґрунтовний аналіз нормативно-правового забезпечення встановлення, реалізації та припинення обтяжень прав на землю, обмежень у використанні земель та виявивши, що механізм правового регулювання цього процесу потребує надання науково-обґрунтованих пропозицій з його вдосконалення, особливо, в частині обмежень у використанні земель та їх реєстрації в процесі землеустрою, як важливого засобу впливу на суб'єктів цих прав з метою забезпечення раціонального використання та охорони земель. Обґрунтовано, що ефективність прийнятих управлінських рішень при встановленні обмежень у використанні земель щодо цільового призначення та режиму використання земель можливе на підставі проведення зонування земель, для чого необхідно прийняти Закон України «Про зонування земель».

РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО ПРАВОВА БАЗА ЩОДО ОБМЕЖЕНЬ ТА ОБТЯЖЕНЬ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК

1.1. Забезпечення на законодавчому рівні обмежень у використанні земель, обтяжень прав на земельні ділянки

Законодавче забезпечення є ключовою складовою інституційного механізму землекористування, адже встановлює обмеження та визначає масштаби залучення природних ресурсів, в тому числі земельних, у господарський оборот. У першу чергу необхідно робити все можливе, щоб законодавчі норми при формуванні та встановленні обмежень у використанні земель й обтяжень прав на земельні ділянки сприяло їх розвитку (формальної визначеності, обов'язковості), всебічному врегулюванню та подоланню різних колізій, своєчасному застосуванні до юридичних і фізичних осіб щодо їх юридичної відповідальності за екологічні правопорушення[22].

Законодавством України введено поняття обмеження у використанні земель й обтяження прав на земельні ділянки (глава 18 ЗК України). Зокрема, п. 1 ст. 110 ЗК України встановлено, що на використання власником земельної ділянки або її частини може бути встановлено обмеження, а право власності на земельну ділянку може бути обтяжено правами інших осіб. У разі зміни власника земельної ділянки встановлені обмеження, обтяження не припиняють свою дію (п. 2 ст. 110). Поділ чи об'єднання земельних ділянок не припиняє дії обмежень, обтяжень, встановлених на земельні ділянки, крім випадків, коли обмеження (обтяження) поширювалося лише на частину земельної ділянки, яка в результаті поділу земельної ділянки не увійшла до сформованої нової земельної ділянки (п. 3 ст. 110). Статтею 111 ЗК України визначені обмеження у використанні земель, які можуть встановлюватися на земельній ділянці, порядок їх встановлення та державної реєстрації[16].

Обтяження прав на земельну ділянку встановлюються законом або актом уповноваженого на це органу державної влади, посадової особи, або договором через заборону на користування та/або розпорядження, у тому числі її відчуження[8].

Обмеження у використанні земель встановлюються на підставі закону, прийнятих відповідно до нього нормативно-правових актів, договору, рішення суду, до яких віднесено:

- умова розпочати і завершити забудову чи освоєння земельної ділянки упродовж встановлених строків;
- заборона на провадження окремих видів діяльності;
- заборона на зміну цільового призначення земельної ділянки, ландшафту;
- умова здійснити будівництво, ремонт або утримання дороги, ділянки дороги;
- умова дотримання природоохоронних вимог або виконання визначених робіт;
- умови надавати право полювання, вилову риби, збирання дикорослих рослин на своїй земельній ділянці в установлений час і в установленому порядку.

Земельним кодексом України визначені види зон і режимоутворюючі об'єкти, навколо яких вони встановлюються (ст. 112 - 115). Розрізняють такі види зон: охоронні зони, санітарної охорони, санітарно-захисні й особливого режиму використання земель[1].

Статтею 112 ЗК України встановлено, що охоронні зони створюються: 1) навколо особливо цінних природних об'єктів, об'єктів культурної спадщини, гідрометеорологічних станцій тощо з метою охорони і захисту їх від несприятливих антропогенних впливів; 2) уздовж ліній зв'язку, електропередачі, земель транспорту, навколо промислових об'єктів для забезпечення нормальних умов їх експлуатації, запобігання ушкодження, а

також зменшення їх негативного впливу на людей та довкілля, суміжні землі та інші природні об'єкти[5].

Правовий режим земель охоронних зон визначається законодавством України.

Статтею 113 ЗК України передбачено, що зони санітарної охорони створюються навколо об'єктів, де є підземні та відкриті джерела водопостачання, водозабірні та водоочисні споруди, водоводи, об'єкти оздоровчого призначення та інші, для їх санітарноепідеміологічної захищеності. У межах зон санітарної охорони забороняється діяльність, яка може призвести до завдання шкоди підземним та відкритим джерелам водопостачання, водозабірним і водоочисним спорудам, водоводам, об'єктам оздоровчого призначення, навколо яких вони створені[5].

Правовий режим земель зон санітарної охорони визначається законодавством України.

Статтею 114 ЗК України встановлено, що санітарно-захисні зони створюються навколо об'єктів, які є джерелами виділення шкідливих речовин, запахів, підвищених рівнів шуму, вібрації, ультразвукових і електромагнітних хвиль, електронних полів, іонізуючих випромінювань тощо, з метою відокремлення таких об'єктів від територій житлової забудови. У межах санітарно-захисних зон забороняється будівництво житлових об'єктів, об'єктів соціальної інфраструктури та інших об'єктів, пов'язаних з постійним перебуванням людей[5].

Правовий режим земель санітарно-захисних зон визначається законодавством України.

Статтею 115 ЗК України передбачено, що зони особливого режиму використання земель створюються навколо військових об'єктів Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України, для забезпечення функціонування цих об'єктів, збереження озброєння, військової техніки та іншого військового майна, охорони державного кордону України, а також захисту населення,

господарських об'єктів і докiлля вiд впливу аварiйних ситуацiй, стихiйних лих i пожеж, що можуть виникнути на цих об'єктах[7].

Уздовж державного кордону України встановлюється прикордонна смуга, у межах якої дiє особливий режим використання земель.

Розмiр та правовий режим прикордонної смуги встановлюються вiдповiдно до закону.

Галузевим законодавством питання охоронних зон розширено та деталiзовано. Так, Законом України «Про природно-заповiдний фонд» у статтi 39 визначено завдання охоронних зон територiй та об'єктiв природно-заповiдного фонду [1].

Для забезпечення необхідного режиму охорони природних комплексiв та об'єктiв природних заповiдникiв, запобiгання негативному впливу господарської дiяльностi на прилеглих до них територiях встановлюються охороннi зони.

В разi необхідностi охороннi зони можуть встановлюватися на територiях, прилеглих до окремих дiлянок нацiональних природних паркiв, рiгiональних ландшафтних паркiв, а також навколо заказникiв, пам'яток природи, заповiдних урочищ, ботанiчних садiв, дендрологiчних паркiв, зоологiчних паркiв та паркiв-пам'яток садово-паркового мистецтва[11].

Розмiри охоронних зон визначаються вiдповiдно до їх цiльового призначення на основi спецiальних обстежень ландшафтiв та господарської дiяльностi на прилеглих територiях.

У статтi 40 цього закону визначенi основнi вимоги щодо режиму охоронних зон територiй та об'єктiв природно-заповiдного фонду. Режим охоронних зон територiй та об'єктiв природно-заповiдного фонду визначається з урахуванням характеру господарської дiяльностi на прилеглих територiях, на основi оцiнки її впливу на навколишнє природне середовище[8].

В охоронних зонах не допускається будiвництво промислових та iнших об'єктiв, мисливство, розвиток господарської дiяльностi, яка може

призвести до негативного впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду. Оцінка такого впливу здійснюється на основі екологічної експертизи, що проводиться в порядку, встановленому законодавством України [31]. Положення, що визначають режим кожної з охоронних зон територій та об'єктів природно-заповідного фонду, затверджуються державними органами, які приймають рішення про їх виділення.

1.2. Принципи формування обмежень у використанні земель, земельних ділянок

При формуванні інституту обмежень у використанні земель, обтяжень прав на земельну ділянку необхідно керуватися вихідними положеннями, що визначають спрямованість, зміст і ефективність його діяльності. Ефективність досліджуваного процесу досягатиметься при використанні загальноприйнятих принципів права – з одного боку, а з іншого – принципів земельного права. Це визначається не складністю правових норм або технологічних рішень, а впровадженням відповідних законів, норм і правил, процесів і технологій, призначених для задоволення конкретних потреб країни або юрисдикції. Принципами права вважають основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю і відображають істотні положення права [18]. Принципи права об'єктивно зумовлені економічним, соціальним, політичним ладом суспільства, що існує в певній країні, соціальною природою держави і права, характером пануючого політичного і державного режиму, основними принципами побудови і функціонування політичної системи певного суспільства. Ці принципи впливають на процес підготовки нормативноправових актів, їх видання, встановлення гарантій дотримання правових вимог. Вони є основним критерієм для правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності державних органів. Від рівня їх дотримання залежить стабільність та ефективність правової системи. Як

правило принципи права закріплюються в законодавчих актах (статтях, преамбулах конституцій, законів). Зазначені принципи права відображають систему цінностей суспільства і мають чи повинні мати правову форму вираження і забезпечення[8].

Принципи земельного права реалізуються шляхом відтворення основоположних засад у земельному законодавстві, органічно вписуються в його систему та вдосконалюються з їхнім розвитком.

Раніше затверджена містобудівна і землевпорядна документація та встановлені ними обмеження зберігатимуть чинність до початку застосування рішення відповідного органу місцевого самоврядування про затвердження нового комплексного плану просторового розвитку території тергромади, генерального плану населеного пункту, детального плану території[13].

Постановою затверджено таку класифікацію обмежень:

Клас 1. Обмеження у використанні земель, що можуть встановлюватися комплексним планом просторового розвитку території територіальної громади, генеральним планом населеного пункту, детальним планом території щодо:

- території в червоних лініях;
- території в зелених лініях;
- території в блакитних лініях;
- території в жовтих лініях;
- території в лініях регулювання забудови.

Клас 2. Обмеження у використанні земель, що можуть встановлюватися комплексним планом просторового розвитку території територіальної громади, генеральним планом населеного пункту, детальним планом території відповідно до нормативних розмірів, визначених законами, підзаконними актами, державними будівельними нормами та санітарними правилами щодо:

- охоронної зони навколо (уздовж) об'єкта транспорту;

- охоронної зони навколо (уздовж) об'єкта зв'язку;
- охоронної зони навколо (уздовж) об'єкта енергетичної системи;
- санітарно-захисної зони навколо об'єкта;
- санітарної відстані (розриву) від об'єкта;
- санітарно-захисної смуги об'єкта водопостачання; першого поясу зони санітарної охорони джерел та об'єктів централізованого питного водопостачання (суворого режиму);
- водоохоронної зони;
- прибережної захисної смуги вздовж річок, навколо водойм та на островах;
- прибережної захисної смуги вздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах;
- берегової смуги водних шляхів;
- пляжної зони;
- території, до складу якої входять земельні ділянки, необхідні для розміщення об'єктів, щодо яких відповідно до закону може здійснюватися примусове відчуження земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності.

1.3. Методологія формування обмежень у використанні земель, обтяжень прав на земельні ділянки

Декларацією Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (1992 рік) визначено, що «...для досягнення стійкого розвитку захист навколишнього середовища повинен складати невід'ємну частину процесу розвитку і не може розглядатися у відриві від нього» . У цьому контексті підвищення ефективності використання й охорони земельних ресурсів як невід'ємної умови сталого соціально-економічного розвитку є основним завданням державної земельної політики країни. Так, встановлення обмежень у використанні земель та обтяжень прав на земельні ділянки зачіпає економічні інтереси землекористувачів, а також впливає на соціальні

умови використання земельних ділянок. Еколого-правовий інтерес вбачається в збереженні сприятливого для життя, здоров'я людини й розвитку суспільства навколишнього середовища, в тому числі землі як одного з його компонентів [17]. Крім того, прийняття рішення про встановлення обмежень у використанні земель та інших природних ресурсів, як і обтяжень прав на земельні ділянки, можна віднести до екологічно значущих рішень. У цьому зв'язку, під сталим розвитком слід розуміти обґрунтований економічний і соціальний розвиток, якого можна досягнути при врахуванні екологічних вимог у процесі розроблення, прийняття та реалізації рішень в інтересах нинішнього й майбутнього поколінь [6].

У свою чергу, раціональне використання природних ресурсів, у тому числі земельних, передбачене нормами чинного законодавства. Статтею 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначені основні принципи охорони навколишнього природного середовища, до яких віднесено:

- пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності; гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;
- запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, повсюдного впровадження новітніх технологій;
- збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів; науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних і соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і

технічних наук та прогнозування стану навколишнього природного середовища;

- гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування у населення екологічного світогляду; науково обгрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище; безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності;

- компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища; вирішення питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням ступеня антропогенної змінності територій, сукупної дії факторів, що негативно впливають на екологічну обстановку;

- поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища. А статтею 3 Закону України «Про охорону земель» визначено принципи державної політики у сфері охорони земель, до яких віднесено: забезпечення охорони земель як основного національного багатства Українського народу;

- пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу й основного засобу виробництва;

- відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства України про охорону земель;

- нормування і планомірне обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси;

- поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони земель;

- публічність у вирішенні питань охорони земель, використанні коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів на охорону земель. Отже, важливим напрямом державної політики в галузі охорони навколишнього середовища потрібно розуміти таке користування

природними ресурсами, яке в довгостроковій перспективі дозволить зберегти їх здатність задовольняти економічні, естетичні та інші потреби нинішнього і майбутнього поколінь [10].

Передбачено запровадження принципово нового підходу до питання встановлення обмежень у використанні земельних ділянок. Так, на даний час всі без виключення обмеження (обтяження) у використанні земельних ділянок підлягають державній реєстрації, а отже є чинними з моменту такої реєстрації. Проте такий стан справ не враховує ситуацію, коли обмеження (обтяження) безпосередньо встановлені законами або прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Складається абсурдна ситуація, коли, наприклад, певні норми закону прямої дії по суті вводяться в дію не Парламентом, а державним реєстратором. До того ж, з часу прийняття закону до моменту державної реєстрації обмежень може пройти значна кількість часу, іноді роки. За цей час недотримання незареєстрованих обмежень (наприклад, в межах охоронних зон, зон санітарної охорони, прибережних захисних смуг) може спричинити виникнення аварій, нанесення значної шкоди довкіллю тощо [27]. Тому нормами законопроекту пропонується виключити із Земельного кодексу України положення щодо обов'язковості здійснення державної реєстрації обмежень у використанні земельних ділянок, які безпосередньо встановлені законами та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Натомість пропонується встановити обов'язковість зазначення вказаних обмежень у документації із землеустрою, Поземельних книгах. Таким чином, вказані відомості будуть включені до Державного земельного кадастру, але будуть чинними з моменту прийняття відповідного нормативно-правового акту [8].

Законопроектом передбачається запровадження Адміністратора єдиної державної геоінформаційної системи Державного земельного кадастру.

Передбачаються такі функції Адміністратора Державного земельного кадастру створення та супроводження програмного забезпечення Державного

земельного кадастру; технічне та технологічне забезпечення процесів ведення Державного земельного кадастру; збереження та захист даних, що міститься у Державному земельному кадастрі. Адміністратор Державного земельного кадастру має здійснювати свої функції на центральному та регіональному (АР Крим, області, міста Київ та Севастополь) рівнях [13].

На центральному рівні адміністратор Державного земельного кадастру забезпечує:

- створення, впровадження та супровід програмного забезпечення, яке використовують у процесі ведення Державного земельного кадастру;
- підготовку технічних регламентів щодо користування, обслуговування серверного обладнання, мереж передачі даних, комп'ютерів в територіальних органах Держземагентства;
- безперервну та постійну роботу програмно-апаратного комплексу центрів обробки даних;
- доступ територіальних органів Держземагентства та інших, визначених законодавством, користувачів до бази даних Державного земельного кадастру;
- цілодобову підтримку територіальних органів Держземагентства в режимі «гарячої» лінії;
- технічну підтримку навчально-методичного центру підготовки адміністраторів та користувачів системи;
- навчання та тестування адміністраторів регіонального рівня;
- технічну підтримку взаємодії Державного земельного кадастру з Реєстром прав, Містобудівним кадастром та іншими Державними реєстрами і до інформаційними системами.

На регіональному рівні адміністратор Державного земельного кадастру забезпечує: підключення та роботу територіальних органів Держземагентства єдиної мережі передачі даних; працездатність комп'ютерів користувачів та термінове відновлення у разі їх пошкодження; безперебійне

функціонування серверного обладнання, призначеного для забезпечення картографічних робіт та ведення електронних архівів.

Крім того Адміністратор Державного земельного кадастру забезпечує функціонування комплексної системи захисту інформації, що обробляється в автоматизованих систем центрального та регіонального рівнів від несанкціонованого доступу, модифікації та руйнування, а також постійну доступність зазначеної інформації для авторизованих користувачів. Законопроектом врегульовується порядок обміну інформацією між Державним земельним кадастром та Державним реєстром речових прав на нерухоме майно. Зокрема, пропонується встановити, що інформація про внесення до Державного земельного кадастру відомостей про сформовану земельну ділянку разом з її кадастровим планом у електронному (цифровому) вигляді надходить до органу, який здійснює державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно. Останній, у свою чергу, надсилає до Державного земельного кадастру інформацію про те, що право на земельну ділянку зареєстровано за певною особою. В такому ж порядку здійснюється обмін інформацією, яка містить дані про частини земельних ділянок, на які поширюється право оренди, сервітуту [25]. Отримана інформація може бути в подальшому використана при управлінні земельними ресурсами, здійсненні державного контролю за використанням та охороною земель, справлянні плати за землю тощо. Законопроектом передбачається впровадження положення щодо відкритості даних Державного земельного кадастру. Практика багатьох країн свідчить, що для реалізації прав, інтересів фізичних та юридичних осіб, внесення інвестицій у економіку країни суттєве значення має прозорість інформації про земельні ділянки. Закритість такої інформації в нинішніх умовах є однією з основних причин корупції у земельній сфері. Тому законопроектом передбачена обов'язковість відображення відомостей державного земельного кадастру в мережі Інтернет з режимом відкритого доступу за виключенням відомостей, вільне розповсюдження яких заборонене законом (це, перш за все, інформація про власників та

користувачів земельних ділянок). На думку авторів законопроекту запровадження таких положень принесе значну користь суспільству і сприятиме формуванню позитивного іміджу України як інвестиційно-привабливої держави [24].

Основні організаційно-технічні питання функціонування Державного земельного кадастру передбачається врегулювати відповідним Порядком ведення Державного земельного кадастру, який затверджується Кабінетом Міністрів України.

Передбачається, що проект закону України «Про державний земельний кадастр» буде прийнято та введено в дію влітку 2011 року та у переважній частині положень набере чинності з 1 січня 2012 року. Проектом закону пропонується внести зміни до Земельного кодексу України, Закону України «Про землеустрій», Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», Кодекс України «Про адміністративні правопорушення».

Прикінцевими та перехідними положеннями проекту закону передбачено Кабінету Міністрів України:

- 1) у шестимісячний строк з дня опублікування цього Закону: забезпечити в межах своїх повноважень прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації цього Закону; привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом; забезпечити прийняття міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади нормативно-правових актів, передбачених цим Законом, а також перегляд і скасування нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону; розробити та затвердити Державну цільову програму розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року, у якій, зокрема, передбачити заходи з виправлення помилок у відомостях Державного земельного кадастру, перенесених до Державного реєстру земель, відновлення пунктів державної геодезичної мережі, проведення інвентаризації земель.

2) до 01 січня 2012 року забезпечити створення інформаційної системи Державного земельного кадастру, внесення до неї відомостей про межі адміністративно-територіальних одиниць, перенесення до неї записів про державну реєстрацію земельних ділянок, обмежень (обтяжень) у їх використанні, зареєстрованих у Державному реєстрі земель [31]. На думку авторів, реалізація положень проекту Закону забезпечить: гарантування та захист прав на землю; сприяння подоланню корупції у сфері земельних відносин; відкритість та доступність інформації про земельні ділянки, в тому числі доступ за допомогою мережі Інтернет; безоплатність доступу органів державної влади та місцевого самоврядування; доступ громадян до публічної інформації про земельні ділянки; розвиток земельних ринків та їх моніторинг; охорона земельних ресурсів та підтримка моніторингу навколишнього середовища; забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування земельно-кадастровою інформацією для прийняття управлінських рішень; підтримка оподаткування землі та нерухомості; сприяння землеустрою державних земель; удосконалення міського планування та сприяння розвитку інфраструктури; забезпечення гарантії кредитування банківськими установами; зменшення кількості земельних спорів мінімізує можливість корупційних дій з боку посадових осіб; створює засади суспільного контролю над використанням земельних ресурсів; сприятиме формуванню позитивного іміджу України як інвестиційно-привабливої держави [6].

1.4. Зарубіжний досвід встановлення обмежень та обтяжень у використанні земель.

Досвід проведення земельних реформ у більшості розвинених держав світу свідчить, що сучасний законодавець одночасно із заходами економічного впливу з метою регулювання підприємницької діяльності відповідно до економічних вимог використовує адміністративно-правові

обмеження приватної власності на землю. В деяких зарубіжних країнах обмеження прав на землю складають добре розвинену систему [8].

Обмеження права земельної власності в так званому публічному інтересі присутнє в конституційному, цивільному, земельному законодавстві Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Німеччини. Необхідність обмежень права земельної власності конституційним і спеціальним законодавством у цих країнах обґрунтовується, як правило, з позиції поняття права власності, тих функцій, що виконує земельна власність у сучасних умовах [9].

Тенденція обмеження волі власників з урахуванням вимог соціальної функції земельної власності, спроби втручання держави в сферу земельних відносин характеризує також конституційне, цивільне, аграрне законодавство країн з розвинутою ринковою аграрною економікою, що вже давно відмовилося від поняття земельної власності як необмеженого нічим права власника розпоряджатися майном по своїй волі [27].

Конституційна доктрина соціальних функцій земельної власності одержала закріплення в спеціальних актах цивільного й аграрного законодавства Веймарської республіки, що регулюють оренду землі, право забудови на чужій земельній ділянці. Особливе значення для застосування цієї доктрини має закон 1918 р. «Про земельний оборот», яким був уведений дозвільний порядок відчуження земель сільськогосподарського призначення. Аналогічно вирішувалося це питання в Австрії у законі від 13 грудня 1919 р. «Про земельний оборот». Такий дозвіл видається земельною комісією за умови, якщо угоди по відчуженню земельної ділянки не суперечать спільному інтересу середнього й дрібного землеволодіння. Видача дозволу для здійснення угод на земельні ділянки, які перевищують установлені розміри селянських господарств, допускається лише в тому випадку, якщо угода не суперечить спільному інтересу в збереженні великих за розміром господарств й раціональному використанню земель.

Конституційна точка зору про те, що для виконання соціальних цілей, заради яких земельна власність надана приватним особам, можуть бути

встановлені обмеження прав власника, була закріплена в цивільному й аграрному законодавстві Німеччини [8]. Ці обмеження виникають із зобов'язання використання власності в суспільних інтересах і поширюються не тільки на відносини в сфері користування, але й на інші зобов'язання, зокрема, податки. Зобов'язання по використанню земель в суспільних інтересах визначаються сукупністю правових норм, що регулюють угоди на земельні ділянки (порядок заселення земельних ділянок, здійснення землевпорядних заходів, право успадкування селянського господарства тощо). Ще однією можливістю державного втручання в право власності на землю може бути визнання відчуження земельної ділянки. Закон ФРН від 28 липня 1961 р. «Про заходи щодо вдосконалення аграрної структури й про охорону підприємств сільського й лісового господарства» (скорочено іменується «Про угоди із земельними ділянками») підтвердив прийняте 15 березня 1918 р. правило про те, що угоди по відчуженню земельних ділянок сільськогосподарського призначення відбуваються лише з дозволу компетентних державних органів.[10]

Законодавство Іспанії також обмежує права земельного власника, оскільки обмеження необхідні для забезпечення іншим власникам можливості здійснити своє право власності. У Конституції Іспанії 1978 р. відзначається, що власність обмежується соціальними функціями відповідно до закону. Цей вектор розвитку знайшов також відображення в законі Іспанії від 12 січня 1973 р. «Про аграрну реформу й розвиток», що сприйняв концепцію соціальної функції власності в сільському господарстві. Закон обмежує розмір приватної власності на землю з допомогою експропріації (викупу) державою або проведення земельної реформи, спрямованої на перерозподіл земель в традиційних сільськогосподарських зонах з високим рівнем аграрного перенаселення (Андалусія, Арагон) а також у районах з високим рівнем подрібнення земельних ділянок (Галісія). Державне втручання в регулювання відносин земельної власності диктується необхідністю освоєння не використовуваних земель і підвищення питомої

ваги зрошуваних площ. У зв'язку з цим, враховуючи соціальні інтереси суспільства, передбачається так звана справедлива експропріація, при якій до 60 % посушливої земельної ділянки резервується за попереднім власником, а земля, що залишилася, викупляється й продається із розстроченням платежу новим власникам [12].

Отже, на основі конституційного, цивільного й аграрного законодавства, яке закріплює соціальні обов'язки земельних власників, сформувалася правова доктрина Іспанії. Це сприяє законодавчому вирішенню проблем в зонах зрошуваного землеробства. Зокрема, в цих зонах встановлюються межі резервних площ, забороняється подрібнення селянських господарств нижче встановленого мінімального розміру земельної власності й передбачається комплекс землевпорядних заходів, спрямованих на формування відособлених у єдиний земельний масив господарств, освоєння (колонізацію) незайнятих земель [15].

Загальна тенденція європейських країн – розробляти стратегічні документи із розвитку земельної сфери терміном на 5-10 років. Для прикладу, у Латвії схвалено Вказівки із земельної політики, якими передбачено приведення законодавства у відповідність до найкращої практики ЄС та сприяння реєстрації прав власності. Наразі, за повідомленням представника Міністерства захисту навколишнього середовища та регіонального розвитку Латвії, розробляється закон із управління землями, концепцію якого схвалено у 2010 році. Цим законом передбачається:

- 1) врегулювати відповідальність землевласників і землекористувачів;
- 2) визначити повноваження державних та місцевих органів влади у сфері земельних відносин;
- 3) запобігти подальшій деградації земель та сприяти збереженню їх якісного стану;
- 4) забезпечити ведення моніторингу земель;
- 5) створити земельний фонд;
- 6) запровадити консолідацію земель.

Земельний фонд використовуватиметься як:

- а) компенсаційний фонд у разі вилучення земель для публічних потреб;
- б) резервний фонд для розвитку публічної інфраструктури (дороги, комунікації), покращення доступу до земельних ділянок та консолідації земель [10].

У більшості країн Європейського Союзу й США в Конституції закріплені основоположні принципи регулювання земельно-майнових відносин, введені жорсткі обмеження, пов'язані з цільовим використанням земель різних категорій, а також правила муніципального та сільськогосподарського землекористування, демарковані економіко-правові процедури продажу земель і викупу їх у приватних осіб для державних потреб і досягнення національної безпеки. Розглянемо майнові права на земельні ділянки в країнах, де законодавче регулювання права власності й інших прав на землю є сталим (Австрія, Франція, Німеччина, Швейцарія). Земельні сервітути в багатьох країнах (Угорщина, Франція, Хорватія, Швейцарія) не можуть бути самостійним предметом цивільного обороту і мають додатковий характер до права власності [8]. Право забудови (суперфіцій) в Австрії, Німеччині, Швейцарії є контрольованим активом, оскільки власник може розпоряджатися наданим майновим правом на свій розсуд (реалізовувати або відчужувати іншим способом) .

На території Російської імперії до кінця XVIII ст. право власності на нерухомість визначалось законом як «визнана державою вільна влада і воля безстроково володіти, користуватися, розпоряджатися нерухомістю в межах закону». У Зводі законів Російської імперії передбачалося, що право власності є повне, коли в межах, встановлених законом, володіння, користування і розпорядження поєднуються в одній особі без будь-якої сторонньої участі. Згідно із ст. 432 Зводу законів неповне право власності – це право, при якому одне з цих повноважень обмежується правами, також неповними, інших осіб на те ж майно. Неповне право власності передбачає

наявність легальних обмежень, виправданих речовим правом іншої особи (не власника) [11].

До встановлення на землю та інші природні ресурси виключної державної форми власності в цивільному праві Росії сформувалися обмеження та обтяження прав на землю, до яких віднесено:

а) обмеження, що встановлювались законом: право участі загальної, яке передбачало обмеження права власності в суспільних інтересах, право участі приватної, яке передбачало обмеження в інтересах сусідів та обмеження права на продаж та придбання землі у власність;

б) обтяження прав на землю по волі безпосередньо власника: право використання угідь в чужих дачах, зміст яких співпадав зі змістом земельних сервітутів та безпосередньо земельні сервітути, види окремого права володіння, зміст яких співпадав зі змістом особистих сервітутів (узуфрукт, узус), емфітевзис, суперфіцій та право забудови зміст якого співпадав зі змістом суперфіція, застава (іпотека) [8].

Дослідження обмежень та обтяжень прав на землю проводилось науковцями Російської Федерації в період проведення земельної реформи та приватизації землі. Ними провадилось визначення загальнотеоретичних питань щодо обмежень прав на землю, обмежень обігу земельних ділянок на праві власності та обмежень права користування земельними ділянками [12].

1.5. Висновки до розділу 1

У зв'язку з тим, що земельна реформа здійснювалася й продовжує здійснюватися в умовах недосконалого нормативноправового забезпечення, до попередніх проблем, розв'язання яких відкладено на невизначений час, додаються нові.

Наприклад, упродовж тривалого часу точаться розмови про необхідність проведення консервації й виведення з сільськогосподарського обігу еродованих і малопродуктивних земель. Проте досі відсутня нормативна база, а значить, і механізми реалізації. Крім того, більшу частину сільськогосподарських угідь, у т.ч. і деградованих земель, уже розпайовано, у зв'язку з чим розв'язати питання відтворення їх родючості практично неможливо [8].

Власники земельних ділянок не мають ні фізичних, ні економічних можливостей для раціонального їх використання. Та й оренда землі в її сьогоdnішній формі не дозволяє ефективно вирішити проблему відтворення земельно-ресурсного потенціалу через строки (короткострокова оренда) та низкою нечітких і неоднозначних, з юридичного боку, питань пов'язаних з орендними відносинами. Зрозуміло, що в умовах нестабільності, ненадійності у довгострокових стосунках між суб'єктами орендних відносин, без інвестицій не вдасться зберегти земельно-ресурсний потенціал країни на нинішньому рівні. Тому створення сприятливого інвестиційного середовища в аграрній сфері потребує негайного вирішення, для чого необхідно:

а) удосконалити нормативно-правову базу земельних відносин для усунення недоліків і перешкод, виявлених у процесі здійснення земельної реформи, а також встановлення обмежень у використанні земель й обтяжень прав на земельну ділянку;

б) внести до договорів оренди земельних ділянок в якості обов'язкового елементу правовий та економічний механізми охорони ґрунтів, збереження й відтворення їх родючості [19].

РОЗДІЛ 2. ПЛАНУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОБМЕЖЕНЬ У ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ

2.1. Загальні поняття про класифікацію обмежень у використанні земельних ділянок та обтяжень прав на них

Обмеженням у використанні земель вважається встановлена відповідно до чинного законодавства заборона щодо використання земельних ділянок. Згідно зі ст. 110 Земельного кодексу України на використання власником земельної ділянки або її частини можуть встановлюватися обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом або договором. Крім того, в окремих випадках Кодексом передбачена можливість встановлення обмеження у використанні земель за рішенням суду. Отже, за способом встановлення обмеження у використанні земель поділяються на обмеження, які встановлені [13]:

- 1) законом;
- 2) договором;
- 3) судом .

Обмеження прав на земельні ділянки встановлюються з метою забезпечення державних або суспільно значущих інтересів (охорони навколишнього середовища та історико-культурних цінностей, створення необхідних умов для здійснення інших державних потреб), чітко визначених у законодавстві. Зазначене свідчить, що при встановленні обмежень переслідуються інтереси суспільства, а встановлення обтяжень забезпечує приватні інтереси суб'єктів земельних відносин. Беручи за основу норми чинного законодавства, обмеження у використанні земель можуть виникати з підстав і / або у випадках, прямо передбачених законом. Це означає, що закон має закріплювати або вид відповідного обмеження, або випадок, тобто ті обставини, при яких вони можуть бути встановлені. Загальною декларацією прав людини (прийнята на третій сесії Генеральною Асамблеєю ООН резолюцією

217 А (III) від 10 грудня 1948 г.) та Конституцією України [14] визначено, що цивільні права можуть обмежуватися на підставі закону і лише в тій мірі, в якій це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави.

Повсюдне використання саме такого правила дозволить на практиці попередити зловживання правом законодавчої ініціативи на різних ієрархічних рівнях. Необхідно скористатися міжнародними принципами, яким повинні відповідати нововстановлені обмеження [8]. Наприклад, рівність суб'єктів цих прав, неможливість введення додаткових гарантій проти зловживання правами, конкретизація тих гарантій, які закріплені в Конституції України, пропорційність.

Принцип рівності наділяє обмеження універсальним характером, ніж гарантує дотримання конституційного принципу рівності всіх перед законом і судом. Таким чином, обмеження пов'язані не з суб'єктом, а з об'єктом права на який встановлюється обмеження. Обмеження не можуть урізати право більше, ніж це необхідно для захисту інтересів і прав осіб, в інтересах яких вони встановлюються.

Отже, крім способу встановлення, обмеження у використанні земель розрізняються за об'єктом обмеження. За цим критерієм обмеження поділяються на: обмеження стосовно певних суб'єктів й обмеження стосовно певних земель. Так, Земельний кодекс України [14], закріпивши безоплатну приватизацію земельних ділянок громадянами України, одночасно заборонив безоплатну передачу у власність земельних ділянок іноземним громадянам та особам без громадянства. Однак, частіше дія обмежень прав на землю поширюється не на суб'єктів земельних прав, а на їх об'єкти, тобто на певні види земель, наданих громадянам у власність чи користування. Так, згідно зі ст. 114 Земельного кодексу України, навколо об'єктів, які є джерелами виділення шкідливих речовин, запахів, підвищених рівнів шуму, вібрації, ультразвукових і електромагнітних хвиль, електронних полів, іонізуючих

випромінювань тощо, створюються санітарно-захисні зони з метою відокремлення таких об'єктів від територій житлової забудови. У цьому зв'язку в межах санітарно-захисних зон забороняється будівництво житлових об'єктів, об'єктів соціальної інфраструктури та інших об'єктів, пов'язаних з постійним перебуванням людей.

Особливим видом обмеження у використанні земельних ділянок, дія якого «прив'язана» до землі, є обтяження земельної ділянки. Обтяження земельної ділянки являє собою таку різновидність обмеження земельних прав, при якій обмежуються права власника чи користувача конкретної земельної ділянки [8].

Важливе значення має термін дії встановленого відповідно до чинного законодавства обмеження у використанні земельних ділянок. За цим критерієм вони класифікуються на постійні та тимчасові. До постійних обмежень у використанні земельних ділянок належать ті з них, термін дії яких не визначений. Прикладом постійно діючого обмеження у використанні земельних ділянок можна назвати заборону для громадян та юридичних осіб самостійно змінювати цільове призначення наданих їм у власність або в користування земельних ділянок (ст. 20 ЗК) [9]. Така зміна може здійснюватися лише на підставі рішення відповідного органу влади. Тимчасовими вважаються ті обмеження у використанні земельних ділянок, термін дії (закінчення) яких чітко визначений законом, договором або судом.

Територіальні обмеження у використанні земель – це територія (сукупність земельних ділянок), на яких розміщені режимоутворюючі об'єкти або мають спеціальний режим використання земельних та інших природних ресурсів, територіальні зони навколо них, на яких забезпечується дотримання умов використання земель і інших природних ресурсів (режиму землекористування) [30].

У цьому зв'язку пропонуємо нові підходи до класифікації територіальних обмежень у використанні земель, складність яких полягає у виборі критеріїв. Наприклад, ці обмеження можна класифікувати за групами

по відношенню до території режимоутворюючих об'єктів та за зонами з обмеженим використанням земель, що формуються навколо них, до яких віднесено:

1) території режимоутворюючих об'єктів з внутрішніми функціональними зонами та зонами з обмеженим режимом використання земель, що формуються навколо них;

2) території з обмеженим режимом використання земель з внутрішніми функціональними зонами, навколо яких не формуються зони з обмеженим режимом використання земель;

3) території з обмеженим режимом використання земель, навколо яких не формуються зони з обмеженим режимом використання земель;

4) режимоутворюючі об'єкти, навколо яких формуються зони з обмеженим режимом використання земель. В свою чергу кожна із запропонованих груп наведеної класифікації територіальних обмежень у використанні земель.

Території режимоутворюючих об'єктів з внутрішніми функціональними зонами та зонами з обмеженим режимом використання земель, що формуються навколо них, до яких віднесено:

- території та об'єкти природно-заповідного фонду та охоронні зони навколо них (охоронна зона навколо об'єкта природнозаповідного фонду; ключові території, сполучні території, буферні зони та відновлювані території екомережі);

- території курортів (округ санітарної охорони курортів; перша, друга та третя зони округу санітарної охорони курорту);

- території об'єктів культурної спадщини (охоронні зони об'єктів культурної спадщини);

- території водних об'єктів (водоохоронна зона; прибережна захисна смуга вздовж річок, навколо основних водойм та на островах; прибережна захисна смуга вздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у

внутрішніх морських водах; зона санітарної охорони джерел та об'єктів централізованого питного водопостачання; перший, другий та третій пояси зони санітарної охорони джерел та об'єктів централізованого питного постачання);

- території військових частин та військових об'єктів (прикордонна смуга; зона особливого режиму використання земель навколо військової частини, інших військових формувань; зона особливого режиму використання земель навколо військових об'єктів);

- територія, що постраждала внаслідок аварії на ЧАЕС (зона відчуження; зона безумовного (обов'язкового) відселення; зона гарантованого добровільного відселення);

- територія техногенних аварій (зони техногенних аварій).

Території з обмеженим режимом використання земель з внутрішніми функціональними зонами, навколо яких не формуються зони з обмеженим режимом використання земель (території населених пунктів і промислово-виробничі території), до яких віднесено:

- зони регулювання забудови (функціональні зони);
- зони особливого режиму забудови.

Території з обмеженим режимом використання земель, навколо яких не формуються зони з обмеженим режимом використання земель, до яких віднесено:

- території особливо цінних агровиробничих груп ґрунтів;
- території еколого-технологічних груп (ЕТГ) і підгруп земель;
- виробничі території;
- території протиерозійного районування (зонування).

Режимоутворюючі об'єкти, навколо яких формуються зони з обмеженим режимом використання земель, до яких віднесено:

- охоронна зона навколо (вздовж) об'єкта транспорту;
- охоронна зона навколо (вздовж) об'єкта зв'язку;
- охоронна зона навколо (вздовж) об'єкта енергетичної системи;

- охоронна зона навколо об'єкта гідрометеорологічної діяльності;
- охоронна зона навколо геодезичного пункту;
- охоронна зона навколо інженерних комунікацій;
- охоронна зона навколо промислового об'єкта;
- санітарно-захисна зона.

2.2. Оцінка та аналіз підходів до класифікації обмежень у використанні земель

Обмеження прав на землю слід, поділяти за критерієм характеру вигоди, яку обмеження надають власнику (користувачеві) панівної земельної ділянки. Зокрема, за цим критерієм зазначені обмеження прав на землю доцільно поділяти на:

а) дорожні, до яких відносяться: право проходу та проїзду на велосипеді, право проїзду на транспортному засобі по наявному шляху, право прогону худоби по наявному шляху;

б) водні, які включають: право прокладати на свою земельну ділянку водопровід із чужої природної водойми або через чужу земельну ділянку, право відводу води зі своєї земельної ділянки на сусідню або через сусідню земельну ділянку, право забору води з природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці та право проходу до природної водойми, право поїти свою худобу із природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право прогону худоби до природної водойми;

в) будівельні, до яких віднесено: право встановлення будівельних риштувань та складування будівельних матеріалів з метою ремонту будівель та споруд;

г) інші обмеження (обмеження, пов'язані з наданням особам, в інтересах яких вони встановлюються, права прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку, трубопроводів, інших лінійних комунікацій) [9].

Види обмежень прав на землю, отримані в результаті проведення такої класифікації, не є вичерпними. Згідно ст. 99 ЗК України, можуть встановлюватися й інші обмеження прав на землю, не зазначені у цій статті.

За критерієм змісту прав та обов'язків учасників правовідносин, обмеження прав на землю пропонується поділяти на: а) позитивні (у випадку позитивних обмежень прав на землю власники (користувачі) панівних земельних ділянок здійснюють фізичний вплив на обслуговуючі земельні ділянки. Наслідком цього є обов'язок власників (користувачів) обслуговуючої земельної ділянки витерплювати певні незручності. До цих обмежень відносяться обмеження, що виникають при встановленні передбачених ст.99 ЗК України земельних сервітутів); б) негативні (земельні сервітути, змістом яких є заборона власникам (користувачам) обслуговуючої земельної ділянки здійснювати деякі з наданих їм прав, поки що невідомі сучасному земельному законодавству України. Проте, це не виключає можливості їх встановлення. Треба відзначити, що наведені обмеження прав на землю були відомі римському праву. Зокрема, до них відносились: вимога, щоб сусід не забудовував своєї ділянки або будував не вище певних розмірів; вимога, щоб сусід не позбавляв би ділянку світла або виду) [23].

За критерієм способу здійснення обмеження прав на землю поділяються на:

а) постійні (безперервні). Постійні обмеження прав на землю забезпечують їх суб'єкту можливість безперервно користуватися обслуговуючою земельною ділянкою або надають йому право безстроково забороняти сусідам вчиняти деякі дії. До таких обмежень можна віднести обмеження, які виникають при реалізації права проводити воду з сусідньої земельної ділянки для водозабезпечення своєї будівлі;

б) непостійні (епізодичні). Непостійні обмеження прав на землю не можуть фізично здійснюватися безперервно, хоча юридично сервітуарій в будь – який момент може скористатися належним йому правом по

відношенню до чужої земельної ділянки. Такими обмеженнями прав на землю є обмеження, які виникають при реалізації дорожніх сервітутів.

За критерієм строку здійснення можна виділити такі обмеження прав на землю:

а) безстрокові (забезпечують їх суб'єкту можливість безстроково користуватися обслуговуючою земельною ділянкою або безстроково забороняти сусідам вчиняти деякі дії);

б) строкові (забезпечують їх суб'єкту можливість лише упродовж певного строку користуватися обслуговуючою земельною ділянкою або забороняти сусідам вчиняти деякі дії).

За критерієм платності обмеження прав на землю поділяються на:

а) платні;

б) безоплатні. Згідно ч. 3 ст. 101 ЗК України власник або землекористувач земельної ділянки, щодо якої встановлено обмеження прав на землю, пов'язане з земельним сервітутом, має право вимагати від осіб, в інтересах яких встановлено обмеження прав на землю, пов'язане з земельним сервітутом, плату за його встановлення, якщо інше не передбачено законом [8].

За критерієм способу встановлення обмеження прав на землю можна поділяти на:

а) обмеження прав на землю, способом встановлення яких є договір,

б) обмеження прав на землю, способом встановлення яких є судові рішення.

Наведений аналіз обмежень прав на земельні ділянки землевласників та землекористувачів засвідчує, що обмеження прав в залежності від їх змісту складають певну систему, яка вказує на внутрішню її особливість та надає можливість з'ясувати природу обмеження прав на земельні ділянки та розкрити їх суть і мету встановлення; можливість усвідомити розбіжності відповідного правового інституту від інших (обтяження земельної ділянки;

обмеження прав на землю, як об'єктивного права тощо) та встановлення напрямків подальшого дослідження [9].

У цьому зв'язку обмеження у використанні земель поділяються:

1) за їх змістом заборони використання земель, земельної ділянки:

а) здійснення певного виду діяльності на земельній ділянці,

б) способів використання земельної ділянки в межах території дії обмежень,

в) розміщення об'єктів в межах території дії обмежень,

г) кола суб'єктів, які не можуть перебувати в зоні встановлення обмеження прав на земельні ділянки;

2) за змістом умов використання земель, земельної ділянки:

а) одержання спеціальних дозволів на використання земельної ділянки,

б) можливих способів використання земельної ділянки,

в) гранично допустимих норм навантаження на земельну ділянку,

г) щільності, глибини і строків використання та забудови земельної ділянки (просторово-планувальні умови),

д) збереження зелених насаджень і охорони природного середовища й таке інше,

е) будівельно-ремонтних робіт;

3) за підставою виникнення обмежень у використанні земель: нормативні (встановлюються нормативно-правовим актом); адміністративні (встановлюються на підставі індивідуально-правового акту органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їх посадових осіб, рішення виконавця земельних торгів, рішення Державної податкової служби); судові (встановлюються на підставі рішення суду); договірні (встановлюються на підставі договору).

Оцінюючи викладене стосовно обмежень права на земельні ділянки землевласників та землекористувачів, дозволяє стверджувати, що обмеження в залежності від їх змісту – це система, яка розкриває внутрішню їх особливість та надає можливість з'ясувати природу обмежень, розкрити їх

сутність і мету встановлення, можливість усвідомити розбіжності відповідного правового інституту від інших (обтяження земельної ділянки, обмеження прав на землю, як об'єктивного права тощо) [11].

2.3. Класифікація земельних ділянок за категоріями, цільовим, функціональним та дозволеним використанням

Інтенсивний процес створення, вдосконалення та застосування норм, правил земельних відносин нового типу, які базуються на державній, комунальній та приватній формах власності на землю, чіткому обліку земельних ділянок і прав на них, а також захисті прав власників і користувачів земельними ділянками відбувся упродовж нетривалого часу. Земельну ділянку можна купити, продати, подарувати, заставити, внести в статутний капітал, здати в оренду. Такі операції з земельними ділянками набувають масового характеру, що вимагає забезпечення юридичної чистоти прав на них, повноти опису самої ділянки, її правового статусу, в тому числі обмежень, пов'язаних з використанням [8].

Вимоги до власників земельних ділянок у всьому світі формуються з урахуванням специфіки землі. Вони мають бути не лише користувачами землі, але й дбати про її охорону. Відповідно право власності на землю супроводжується накладанням на власників певних обов'язків і обмежень, які вони повинні виконувати.

Для забезпечення збалансованого і сталого розвитку землекористування, з врахуванням екологічних, економічних, соціальних і інших факторів, реалізації в життя земельної політики держави під час здійснення агропромислової, містобудівної, лісо- і водогосподарської, природоохоронної, оборонної та іншої діяльності, в зарубіжних країнах розробляється система директивних, планових і проектних документів територіального планування, зонування, землевпорядного і архітектурно-будівельного проектування на засадах типології (класифікації)

землекористування та регламентування правового режиму земель [18]. З метою вдосконалення регуляторної політики держави в галузі земельних відносин, планування використання земель та землеустрою розроблений класифікатор земельних ділянок за категоріями, цільовим, функціональним та дозволеним використанням. Наведемо сутність основних термінів цього класифікатора.

Категорія земель – це вид використання земель України залежно від типів землекористування та основного цільового призначення для цілей територіального регулювання земельних відносин, планування раціонального використання земель та оподаткування.

Землекористування – використання земель за певними видами діяльності з врахуванням якісного стану ґрунтового покриву, екологічних вимог та соціально-економічних потреб у встановлених межах.

Типи землекористування – різновид використання земель відповідно до певної типологічної ознаки: суспільних та соціально-економічних потреб, еколого-економічної придатності, основного виду використання земель.

Цільове призначення земель – встановлені законодавством порядок, умови, межі експлуатації (використання) земель для конкретних цілей у відповідності з їх категорією .

Класифікація цільового призначення земель – типологічний розподіл земель на види (класи) цільового призначення в залежності від правового режиму земельних ділянок, вираження цілі її надання для здійснення конкретного виду господарської діяльності або використання.

Дозволене використання земель – різновиди використання земель визначені на підставі документації із землеустрою, які характеризуються складом земельних угідь та функціональним використанням земельних ділянок.

Функціональне використання земельної ділянки – вид використання земельної ділянки відповідної категорії земель та цільового

призначення, встановлений з урахуванням економічної доцільності, що провадиться на ній.

Правовий режим земельної ділянки – встановлені правовими нормами порядок та умови використання за цільовим призначенням та дозволеним використанням земель в межах їх категорій та типів землекористування [31].

Класифікація обмежень у використанні земель та земельних ділянок має здійснюватися в межах категорій земель за типами та видами в залежності від мети їх встановлення. Зокрема, пропонуються такі типи обмежень у використанні земель: природоохоронний, санітарний містобудівний, еколотехнологічний та спеціальний.

За видами обмеження можна поділити на три групи, а саме:

- 1) заборони на зміну цільового призначення земельної ділянки, та (або) ландшафту;
- 2) закріплення виключних підстав для зміни цільового призначення окремих земельних ділянок; введення додаткових землевпорядних вимог; закріплення додаткових зобов'язань для суб'єктів, на користь яких здійснюється зміна цільового призначення земельних ділянок, що використовуються як основний засіб виробництва);
- 3) встановлення обмеженого режиму господарської діяльності на земельних ділянках (або територіях); закріплення умов щодо наявності спеціальних знань задля використання земельних ділянок певного цільового призначення; заборона запровадження окремих видів діяльності на земельних ділянках (або територіях), що не сумісна з їх цільовим призначенням (або метою встановлення (створення); обмеження забудови земельної ділянки тощо) [8].

2.4. Висновки до розділу 2

Для досягнення позитивного результату високої економічної ефективності та екологічної безпеки у землекористуванні маємо забезпечити системність у плануванні його розвитку. Система державного й муніципального управління не відповідає сучасним вимогам сталого (збалансованого) розвитку, про що свідчать наявні проблеми в територіальному управлінні землями. Роз'яснення цьому просте – якщо планування розвитку територій населених пунктів відбувається на основі затвердженої містобудівної документації (генеральних планів), то територія землеволодінь та землекористувань за їх межами не охоплена в повній мірі розробленням землевпорядної документації. У цьому зв'язку поєднання містобудівних і землевпорядних регламентів дозволить досягнути позитивних результатів у забезпеченні високоефективного та екологічнобезпечного землекористування.

РОЗДІЛ 3. ЗЕМЛЕУСТРІЙ – ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВСТАНОВЛЕННЯ МЕЖ ОБМЕЖЕНЬ У ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК І ЗЕМЕЛЬНИХ СЕРВІТУТІВ

3.1. Проектування меж територіальних обмежень

У Законі України «Про землеустрій» передбачено розроблення проектів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів [17].

Ця землевпорядна документація розробляється з метою:

- а) збереження природного різноманіття ландшафтів, охорони довкілля, підтримання екологічного балансу;
- б) створення місць для організованого лікування та оздоровлення людей, масового відпочинку і туризму;
- в) організації території приміських зелених зон, збереження і використання об'єктів культурної спадщини;
- г) проведення науково-дослідних робіт;
- г) встановлення меж водоохоронних зон та прибережних захисних смуг;
- д) визначення в натурі (на місцевості) меж охоронних зон та інших обмежень у використанні земель, встановлених законами та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами, а також інформування про такі обмеження землевласників, землекористувачів, інших фізичних та юридичних осіб [17].

Проектами землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у

використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів визначаються: місцеположення і розміри земельних ділянок, власники земельних ділянок, землекористувачі, у тому числі орендарі, межі територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого (округи і зони санітарної (гірничосанітарної) охорони), рекреаційного та історико-культурного (охоронні зони) призначення, водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, смуг відведення та берегових смуг водних шляхів, а також встановлюється режим використання та охорони їх територій [27].

Зазначені проекти землеустрою розробляються на підставі укладених договорів між замовниками документації із землеустрою та її розробниками.

А проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду розробляються для біосферних заповідників, природних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва та зоологічних парків на землях та земельних ділянках, що включаються до складу цих територій без вилучення у землевласників та землекористувачів [32].

Слід зрозуміти, що законодавець формуючи такий вид документації об'єднав різні назви категорій земель та типів землекористування керуючись потребою у розв'язанні завдань передбачених цією документацією – організація і встановлення меж територіальних обмежень у використанні земель. Разом із тим, розробляти цей вид документації необхідно для кожної категорії земель та типів землекористування, зокрема, враховуючи їх особливості [25].

Попри це маємо враховувати особливості проектування меж територіальних обмежень при розробленні цієї землевпорядної документації, до яких відносимо:

- 1) проектування меж територіальних обмежень, розміри яких визначено нормативно-правовими актами;

2) проектування меж територіальних обмежень, розміри яких визначаються розрахунковим методом;

3) проектування меж територіальних обмежень, розміри яких визначаються під час розроблення землевпорядної документації.

3.2. Особливості проектування меж містобудівних обмежень

Містобудівні обмеження у використанні земель спрямовані на регулювання:

- прав забудови, реконструкції, реставрації, знесення тощо;
- щільності забудови;
- функціонального призначення будівель і споруд, розташованих на земельній ділянці;
- освоєння підземного і надземного простору;
- розташування будівель і споруд на земельній ділянці;
- об'ємно-планувальних та архітектурно-композиційних характеристик будівель і споруд;
- потужності функціонального використання тощо.

Вагомою підставою для встановлення цих обмежень на використання земельних ділянок є також дотримання вимог стосовно чинних норм, правил і стандартів.

Містобудівний регламент використання земель встановлюється відповідно до державних норм щодо забудови та іншого використання земельних ділянок (містобудівними, природоохоронними, історикокультурними, інженерними, санітарно-епідеміологічними), довго- і короткострокових програм розвитку територій міст, затвердженої містобудівної документації. Дотримання цих обмежень контролюють органи виконавчої влади у сфері містобудування та архітектури [31].

Обмеження, які накладаються додатково на використання та забудову окремих земельних ділянок у містах, зумовлені:

- 1) Планами розвитку міста в цілому та окремих його територій у перспективі.
- 2) Функціонально-планувальною організацією міських територій.
- 3) Зонуванням території міста за пріоритетними і допустимими видами використання та забудови.
- 4) Просторовою композицією існуючої забудови.
- 5) Функціональним навантаженням прилеглих територій.
- 6) Встановленими нормами та правилами стосовно функціонування окремих територій [31].

Важливо зазначити, що вже на стадії розроблення плану зонування територій у містах береться за основу формування територіальних зон, у межах яких встановлюються єдині вимоги до використання та забудови. Однак, існує великий перелік обмежень вузького спрямування, що діють на локальному рівні функціонування об'єкта.

При проектуванні меж містобудівних обмежень слід пам'ятати, що їх формування має відбуватись за вимогами містобудівної документації.

Для прикладу наведемо настанови ДБН Б.2.-2-2008.Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження науковопроектної документації щодо визначення меж та режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування [17].

Цим нормативним документом визначено, що зонами охорони пам'яток архітектури та містобудування є:

- охоронна зона;
- зона регулювання забудови;
- зона охоронюваного ландшафту.

Охоронна зона – територія, що виділяється для збереження найближчого середовища пам'ятки, основним чи суттєвим елементом якого вона є, а також для створення оптимальних умов огляду пам'ятки, забезпечення належного її функціонування, охорони від вібрацій,

забруднень, затоплення, підтоплення та інших негативних техногенних і природних впливів.

Зона регулювання забудови – забудована чи призначена під забудову територія за межами охоронної зони, на яку поширюється композиційно-видовий вплив пам'ятки. Виконує функції буферної, перехідної та синтезуючої зони у взаємодії пам'ятки з новими об'єктами довкілля.

Зона охоронюваного ландшафту – природна чи переважно природна з розосередженою іншою традиційною забудовою територія за межами охоронної зони, з якою пам'ятка має активний візуальний зв'язок. Визначається для збереження і реабілітації природних територій та утворень, які є характерним історичним середовищем пам'ятки і відіграють важливу роль в образі населеного місця або окремому пейзажі, що містить пам'ятку [14].

Склад охоронного зонування визначається з врахуванням специфіки розміщення пам'ятки в навколишньому середовищі в кожному випадку зокрема. У зонах охорони запроваджують режим, який сприятиме збереженню і пам'яток, і їх містобудівного та композиційного значення. Режимом зон охорони регламентують:

- використання будівель, споруд і територій;
- основні архітектурні риси, масштаб, висоту і розміри в плані об'єктів нової забудови та забудови, що підлягає реконструкції;
- характер благоустрою;
- розпланувальні, будівельні, інженерні, земельні та інші роботи.

У зонах охорони пам'яток регламентують не лише містобудівну, а й архітектурну діяльність з метою збереження та регенерації традиційного характеру середовища пам'яток, їх органічного включення в сучасне архітектурне середовище та максимального використання якостей пам'яток.

Розміри зон охорони пам'яток визначаються з урахуванням:

- цінності самої пам'ятки;

- історико-культурної цінності прилеглих до пам'ятки територій і забудови;

- особливостей композиційного впливу пам'ятки на довкілля;
- пейзажних зв'язків пам'ятки з об'єктами оточення;
- цінності пов'язаного з пам'яткою ландшафту;
- геологічної та гідрогеологічної ситуації;
- техногенного навантаження прилеглих територій.

Наведений приклад свідчить, що основою для визначення правового статусу земель, їх цільового призначення та встановлення меж обмежень у використанні земель слугує містобудівна документація [25].

3.3. Особливості проектування меж еколого-технологічних обмежень

До еколого-технологічного типу територіальних обмежень у використанні земель, як уже зазначалось, відносимо:

- території особливо цінних агропромислових груп ґрунтів;
- території еколого-технологічних груп (ЕТГ) і підгруп земель;
- території ерозійного районування (зонування).

Специфіка проектування меж еколого-технологічних територіальних обмежень вирізняється з поміж інших тим, що в даному випадку відсутні режимоутворюючі об'єкти і межі визначаються розрахунковим і дослідницьким методами [25].

Підставою для визначення межі території особливо цінних агропромислових груп ґрунтів та межі території ерозійного районування (зонування) є ґрунтові дослідження.

А межі території еколого-технологічних груп (ЕТГ) і підгруп земель визначаються на підставі проведених досліджень та розрахунків. Наприклад, орні землі рекомендується поділяти на три технологічні групи [12].

До I групи відносять нееродовані й слабоеродовані землі, розташовані на схилах крутістю до 3°. На цих землях розмішуються польові сівозміни з максимальним, за потреби, насиченням просапними культурами.

До II технологічної групи відносять землі, розташовані на схилах крутістю 3-7° з перевагою незмитих ґрунтів (за наявності також слабосередньозмитих). На землях II групи проектується зерно-трав'яні та ґрунтозахисні сівозміни з унеможливленням розміщення чорного пару, просапних культур (технічні, овочеві, баштанні, кормові коренеплоди, картопля) та інших ерозійно нестійких культур.

Землі III технологічної групи включають схили крутістю понад 7° та деградовані й малопродуктивні землі, господарське використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним. Ці землі вилучаються з інтенсивного використання, підлягають залуженню та виведенню з орних земель і трансформації їх у природні кормові угіддя або лісові насадження.

Межі між I і II технологічними групами земель одночасно є межами між польовими та ґрунтозахисними сівозмінами і фіксуються на місцевості різними елементами облаштованості території (лісосмугами, валами-дорогами, валами-канавами та ін.).

3.4. Особливості проектування меж охоронних зон режимоутворюючих об'єктів

Особливість проектування меж охоронних зон полягає в тому, що законодавством визначено перелік режимоутворюючих об'єктів навколо яких вони формуються, а їхні розміри визначаються у відповідності до нормативно-правових актів [24].

Для прикладу розглянемо охоронні зони навколо об'єктів транспорту, які можуть встановлюватися:

1) уздовж земель залізничного транспорту для забезпечення у межах смуги відведення нормальної експлуатації залізничних колій, ліній

електропостачання та зв'язку, інших пристроїв та об'єктів залізничного транспорту загального користування, а також у місцях, де є небезпека зсувів, обвалів, розмивів, селів, снігозанесень та інших небезпечних впливів;

2) уздовж земель трубопровідного транспорту для забезпечення належних умов їх експлуатації, запобігання ушкодженню та для зменшення можливого негативного впливу на людей, суміжні землі, природні об'єкти та довкілля в цілому.

Розмір охоронних зон навколо об'єктів трубопровідного транспорту залежить від таких чинників:

- об'єкта (трубопровід, насосні, газорозподільні, компресорні станції тощо);
- речовини транспортування;
- класу трубопроводу;
- діаметру трубопроводу;
- середнього схилу місцевості у напрямку стоку [21].

Охоронні зони навколо об'єктів енергетики встановлюються для забезпечення нормальних умов їх експлуатації, запобігання ушкодженню, а також для зменшення негативного впливу на людей, суміжні землі, природні об'єкти та довкілля [21].

Охоронні зони електричних мереж встановлюються уздовж повітряних ліній електропередачі – у вигляді земельної ділянки і повітряного простору, обмежених вертикальними площинами, що віддалені по обидва боки лінії від крайніх проводів за умови невідхильного їх положення на відстань, розмір якої регламентується залежно від виду та потужності електромережі [21].

Охоронні зони також встановлюються навколо споруд кабельних, радіорелейних і повітряних ліній електрозв'язку операторів телекомунікацій усіх форм власності, що експлуатуються, перебувають на стадії прийняття в експлуатацію, будуються або проектуються. Різні види охоронних зон встановлюються навколо:

- нафтопроводів;
- об'єктів для гідрометеорологічних спостережень ;
- електроустановок;
- геодезичних пунктів та ін.

Правовий режим охоронних зон може суттєво відрізнятися залежно від об'єкта, навколо якого їх встановлено. Загальною рисою всіх охоронних зон є обмеження певних видів використання земельної ділянки, зміст яких визначається відповідним галузевим законодавством [21].

Розглянемо особливості проектування водоохоронних зон. Це пов'язано з тим, що в деяких випадках їх межі визначено законодавством та нормативно правовими актами, а в інших – визначаються розрахунковим методом.

Проектування водоохоронної зони включає визначення її внутрішньої і зовнішньої меж.

Внутрішня межа водоохоронної зони збігається з мінімальним рівнем води у водному об'єкті.

Зовнішня межа водоохоронної зони, як правило, прив'язується до наявних контурів сільськогосподарських угідь, шляхів, лісосмуг, меж заплавл, надзаплавних терас, бровок схилів, балок та ярів і визначається найбільш віддаленою від водного об'єкта лінією:

- а) затоплення при максимальному повеневому (паводковому) рівні води, що повторюється один раз на десять років;
- б) берегоруйнування, меандрування;
- в) тимчасового та постійного підтоплення земель;
- г) ерозійної активності;
- д) берегових схилів і сильноеродованих земель.

Межі зони затоплення при максимальному повеневому (паводковому) рівні води, що повторюється один раз на десять років, визначаються відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 31 січня 2001 р. № 87 «Про порядок використання земель у зонах їх можливого затоплення

внаслідок повеней і паводків» і приймаються згідно з даними державних органів водного господарства, органів екології і природних ресурсів та обласних державних адміністрацій.

Межі берегоруйнування, меандрування визначаються за даними спеціальних гідрологічних обстежень (за їхньої наявності) відповідно до типу руслових процесів, закономірностей розвитку річкового русла та його деформації.

Межі тимчасового та постійного підтоплення земель визначаються відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 31 січня 2001 р. № 87 і приймаються згідно з даними державних органів водного господарства, органів екології і природних ресурсів та обласних державних адміністрацій.

Межі ерозійної активності визначаються за даними топографогеодезичних зйомок як межі ярів, берегів чи схилів, що інтенсивно розвиваються, улоговин, по яких стікають дощові води, а також гірських масивів, крутосхилів (понад 15°), що включають усю зону можливої ерозії (весь схил чи яр) [19].

Межі берегових схилів визначаються як прилеглі до водного об'єкта землі із крутістю 5° і більше (весь схил).

Межі сильноеродованих земель визначаються за даними ґрунтових обстежень як земельні угіддя із сильноеродованими ґрунтовими відмінами.

Зовнішня межа водоохоронної зони на землях сільських населених пунктів, землях сільськогосподарського призначення, лісогосподарського призначення, на територіях водогосподарських, лісогосподарських, рибогосподарських підприємств, а також на землях інших власників та користувачів визначається з урахуванням [22]:

- зони санітарної охорони джерел питного водопостачання;
- розрахункової зони переробки берегів;
- лісових насаджень, що найбільшою мірою сприяють охороні вод із зовнішньою межею не менш як 1000 м від урізу меженного рівня води;

- усіх земель відводу на існуючих меліоративних системах, але не менш як 200 м від бровки каналів чи дамб.

Межі зон санітарної охорони джерел питного водопостачання приймаються відповідно до проектів зон санітарної охорони.

Межі розрахункової зони переробки берегів визначаються за даними спеціальних гідрологічних обстежень (за їхньої наявності).

Межі лісових насаджень встановлюються за даними топографогеодезичних зніманих і Державного земельного кадастру.

Межі земель відводу на існуючих меліоративних системах приймаються за даними Державного земельного кадастру.

Для гірських і передгірських річок зовнішня межа водоохоронної зони визначається з урахуванням геоморфологічних та гідрологічних умов, а також селевих та зсувних явищ відповідно до даних спеціальних гідрологічних обстежень (за їхньої наявності) [21].

На землях міст і селищ міського типу розмір водоохоронної зони, як і прибережної захисної смуги, встановлюється відповідно до існуючих на час встановлення водоохоронної зони конкретних умов забудови.

Водоохоронна зона морів, морських заток і лиманів, як правило, збігається з прибережною захисною смугою і визначається шириною не менш як 2 км від урізу води.

За відсутності обрушення берега або його ерозійної активності та при вузькій смузі підтоплення ширина водоохоронних зон встановлюється:

- для малих річок – не менш як 250 м;
- для середніх – не менш як 500 м;
- для великих – за розрахунком згідно з п. 4.5.9 цього Стандарту;
- у межах населених пунктів – згідно з ситуацією, що склалася, з урахуванням забудови на час розроблення проекту, але не менш як 10 м від бровки схилу берега згідно з умовами експлуатації річки.

3.5. Висновки до розділу 3

Сутність методологічного процесу землевпорядних дій щодо встановлення меж обмежень у використанні земельних ділянок ґрунтується на тому, що без встановлених і зареєстрованих в Державному земельному кадастрі меж територіальних обмежень, обтяжень у використанні земель не можливе встановлення меж обмежень у використанні земельних ділянок [11].

На даний час законодавством не врегульовано порядок встановлення меж обмежень у використанні земель, частини земельної ділянки, на яку поширюються права суборенди, сервітуту. Погляди науковців у вирішенні цієї проблеми різняться, оскільки одні дотримуються думки що достатньо зафіксувати їх межі у складі Державного земельного кадастру та відобразити на графічних матеріалах, інші – вбачають за доцільне виносити також їх у натуру.

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

4.1. Аналіз впливу техногенних чинників на довкілля

У наслідок забруднення природного середовища хімічною, металургійною і гірничодобувною галузями промисловості, атомними і тепловими електростанціями, цукровими заводами, автотранспортом, меліоративними системами відбувається техногенне навантаження на ландшафти України. Промисловість впливає на ландшафти переважно шляхом їх безпосередньої руйнації, особливо видобувна (кар'єри, відвали, терикони), та в результаті викидів в атмосферу й гідросферу забруднювальних речовин, які через атмосферу разносяться на великі відстані та потрапляють майже у всі ландшафти. У районах з високою концентрацією паливно-енергетичних підприємств формуються техногенні геохімічні аномалії, зокрема, радіоактивні, також забруднюються ґрунти, поверхневі та підземні води, відчужуються значні площі родючих сільськогосподарських земель [34].

Один із важливих факторів, що визначають ступінь екологічної безпеки території, – антропогенна перетвореність сучасних ландшафтів України та її окремих природно-господарських регіонів. Певний вид антропогенного впливу на ландшафти визначається множиною параметрів, кожен з яких безпосередньо характеризує ступінь антропогенного навантаження.

Такими параметрами є:

- для впливу землеробства;
- кількість внесених добрив, пестицидів на одиницю площі за рік, кількість проходів сільськогосподарської техніки полем за рік, питомий тиск сільськогосподарських машин на фунт, глибина його обробітку, маса ґрунту, яка щороку втрачається зі збиранням коренеплодів тощо;
- для промислових впливів

- обсяги викидів різних забруднень в атмосферу та поверхневі води (середні разові, максимальні разові, загалом за рік), шумове і теплове забруднення, об'єми води, що вводяться в технологічні цикли тощо;
- для впливу рекреації
- чисельність відпочиваючих на одиницю площі протягом року, максимальна кількість відпочиваючих за один день (пікове одночасне завантаження), кількість наметів, вогнищ на одиницю площі, витоптування трав'яного ярусу (кількість проходів рекреантів за одиницю часу на одиницю площі) та ін.

У процесі аналізу антропогенних навантажень на природні комплекси потрібні узагальнені показники, щоб з'ясувати загальні закономірності формування та змін екологічної ситуації під впливом основних груп антропогенних факторів. Територія України надзвичайно різноманітна щодо ландшафту. Але корінні рослинні угруповання, які генетично визначають ландшафт, на більшій частині території зведені, строкатість ґрунтового покриву спрощена їх розоренням, меліорацією та ін. Унаслідок цього природне ландшафтне різноманіття України суттєво змінене [34].

Особливу загрозу природному середовищу становлять викиди та відходи хімічної промисловості, найрізноманітніші за складом. Підприємства цієї галузі – джерела забруднення речовинами першого та другого класу небезпеки (фосген, вінілхлорид, аміак, хлористий водень тощо). Рівень забруднення повітря в промислових містах такими сполуками досягає 4-10 ГДК.

Комплексний негативний вплив на природне середовище здійснюють також об'єкти військово-промислового комплексу (ВПК), особливо у зв'язку з недотриманням технології зберігання та транспортування паливно-мастильних матеріалів й експлуатації військових об'єктів.

Головним забруднювачем атмосфери в містах і вздовж автошляхів є автомобільний транспорт, він викидає в повітря 39 % загальної кількості оксидів вуглецю, діоксидів азоту, сірки та важких металів.

Але основний внесок у трансформацію ландшафтів робить сільське господарство з надмірним використанням мінеральних добрив і засобів захисту рослин, у результаті чого майже всюди змінюється фізико-хімічний склад ґрунтів і спостерігається деградація земель. Наприклад, унаслідок розораності території України (35–60 % на Поліссі, 75–85 % – у Лісостепу та 90–95 % – у степовій зоні) посилюються площинна і лінійна ерозії, інтенсифікується яружна діяльність, зменшуються родючість земель і площі сільськогосподарських земель. Лише в Поліссі кожного року втрати гумусного шару становлять майже 5 млн т. У зв'язку з осушенням та зрошенням змінюється природний водний режим; такі процеси зумовлюють або активізують несприятливі фізико-географічні явища (вивітрювання торфовищ, підтоплення та засолення ґрунтів). У зонах впливу промислових підприємств (у радіусі 8-30 км) сільськогосподарські землі забруднюються промисловими токсикантами. Особливо несприятливим щодо цього є Донецько-Придніпровський регіон.

Після аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 р. виникла ще одна проблема – радіаційне забруднення території України [34].

На межі тисячоліть людство стикнулося зі значними проблемами, які дістали назву "глобальні" і які означають сукупність суперечливих процесів, що є змістом сучасної кризи світової цивілізації. Глобальні проблеми створюють загрозу нормальному розвитку і навіть існуванню країн світу, потребують для відвернення цих катастрофічних наслідків спільних зусиль, мають всеохоплююче, планетарне, глобальне значення [35].

Усі глобальні проблеми можна поділити на політичні, економічні, демографічні, соціальні та екологічні. Найнебезпечнішими для людства є політичні проблеми: а) війни і миру та гонки озброєнь у глобальному масштабі; б) економічного і політичного протистояння Сходу і Заходу, Півночі та Півдня; в) вирішення регіональних релігійних і військово-політичних конфліктів у Європі, Азії та Африці.

4.2. Використання земель лісгосподарського призначення

Основним законом України про ліси й ведення господарства в них є її Лісовий кодекс (21.01.1994 р. № 3852-XII). Правові аспекти лісового господарства як суб'єкта землекористування визначено Земельним кодексом [36].

Відповідні норми щодо збереження й відтворення лісів регулюються законами України „Про охорону навколишнього природного середовища” (25.06.1991 р. № 1264-XII), „Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону” (10.02.2000 р. № 1436-III), „Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки” (21.09.2000 р. № 1989-III), „Про природно-заповідний фонд України” (16.06.1992 р. № 2456-XII) та інші.

Земельний кодекс України (25.10.2001 р. № 2768-III) регулює земельні відносини при використанні лісів, а також рослинного й тваринного світу. Він базується на принципах поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу, основного засобу виробництва, забезпечення раціонального використання й охорони земель, пріоритету вимог екологічної безпеки, невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування й розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом.

Закон України „Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону” від 10 лютого 2000 року №1436-III.

Завданнями Закону є забезпечення екологічно збалансованого лісокористування, запобігання проявам згубних наслідків природних явищ, посилення водоохоронних, захисних, кліматорегулювальних, санітарно-

гігієнічних та інших корисних властивостей лісів, охорона здоров'я населення Карпатського регіону та його естетичне виховання [36].

Законом установлені жорсткіші вимоги щодо обмеження окремих способів рубок, впровадження природозберігальних технологій розробки лісосік (обмеження суцільних і перехід на поступові, вибіркові й вузьколісосічні), здійснення трелювання деревини з 2005 року лише з використанням колісних тракторів і повітряно-трелювальних установок.

У регіоні значно збільшилися площі деревостанів із обмеженим режимом лісокористування та площі, де повністю заборонені рубки головного користування. В цілому зменшені обсяги рубок.

Площа заповідних територій по 4-х областях Карпатського регіону вже перевищує 20% земель лісового фонду.

Закони України „Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки” та „Про природно-заповідний фонд України” визначають вимоги щодо формування екологічної мережі України з метою збереження, відтворення та охорони природних комплексів, територій із природним станом ландшафтів.

Відповідно до цього Закону та з урахуванням переважно екологічного значення лісів України, Держкомлісгосп проводить роботу зі збільшення площі лісів з обмеженим режимом лісокористування, заповідання лісових територій [36].

Право власності на землі лісогосподарського призначення

Законодавство передбачає можливість перебування земель лісогосподарського призначення у будь-якій формі власності (ч.1 ст.56 ЗКУ), проте встановлює обмеження на передачу земельних ділянок лісогосподарського призначення із комунальної та державної власності у приватну: така передача заборонена (п.«г» ч.3 ст.83, п.«г» ч.4 ст.84 ЗКУ), крім «замкнених» земельних ділянок лісогосподарського призначення «загальною площею до 5 гектарів у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств» (ч.2 ст.56 ЗКУ). Це не означає неможливості набуття

земельних ділянок лісогосподарського призначення від приватних власників (вторинне набуття), або зміни цільового призначення земельних ділянок приватної власності на землі лісогосподарського призначення (первинне набуття) – при створенні лісів. У ч.3 ст.56 ЗКУ та ст.12 ЛКУ спеціально наголошено на можливості заліснення нелісових земель їх власниками [37].

Право постійного користування землями лісогосподарського призначення.

На сьогодні можливість використання земельних ділянок лісогосподарського призначення на праві приватної власності залишається здебільшого у сфері теорії, практично всі землі лісогосподарського призначення в Україні перебувають у власності держави [37].

Ч.1 ст.57 ЗКУ передбачає, що «Земельні ділянки лісогосподарського призначення за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування надаються в постійне користування спеціалізованим державним або комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним і комунальним підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані підрозділи, для ведення лісового господарства».

На сьогодні згадані в законі «спеціалізовані підприємства» існують у формі держлісгоспів (державних лісогосподарських підприємств) та держлісомисгоспів (державних лісомисливських господарств). Держлісгоспи та держлісомисгоспи є підприємствами, проте одночасно здійснюють державні функції. Наприклад, посадові особи цих підприємств уповноважені накладати адміністративні стягнення за лісопорушення (ст.241 КУпАП). Лісгоспи поділяються на лісництва (технічні підрозділи), ті – на дільниці. У складі лісгоспів також можуть існувати виробничі цехи тощо.

За даними Державного комітету лісового господарства, на 2006 р. лише у сфері його управління діяло 233 лісогосподарських підприємства та 51 лісомисливських господарства, 6 природних заповідників та 3 національних парки [37].

Використання земель лісгосподарського призначення на праві тимчасового користування

Як видається, чинна редакція ч.1 ст.57 ЗКУ сконструйована таким чином, щоб виключити надання в оренду земель лісгосподарського призначення державної та комунальної власності. Разом із тим, теоретично існує можливість оренди земель лісгосподарського призначення, що перебувають у приватній власності [37].

Альтернативою оренді є землекористування, яке є похідним від права спеціального лісокористування і, в силу положень закону, спеціального оформлення не потребує. Відповідно до ст.18 ЛКУ:

Стаття 18. Тимчасове користування лісами

Об'єктом тимчасового користування можуть бути всі ліси, що перебувають у державній, комунальній або приватній власності.

Довгострокове тимчасове користування лісами засноване на договорі строкове платне використання лісових ділянок, які виділяються для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, проведення науково-дослідних робіт.

Довгострокове тимчасове користування лісами державної та комунальної власності здійснюється без вилучення земельних ділянок у постійних користувачів лісами на підставі рішення відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прийнятого в межах їх повноважень за погодженням з постійними користувачами лісами та органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства.

Довгострокове тимчасове користування лісами приватної власності здійснюється без вилучення земельних ділянок шляхом укладення між власником лісів та тимчасовим лісокористувачем договору, який підлягає реєстрації в органі виконавчої влади з питань лісового господарства

Автономної Республіки Крим, територіальних органах центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства.

Короткострокове тимчасове користування лісами для заготівлі другорядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та інших потреб, передбачених цим Кодексом, здійснюється без вилучення земельних ділянок у власника лісів, постійного лісокористувача на підставі спеціального дозволу, що видається власником лісів, постійним лісокористувачем підприємствам, установам, організаціям, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, іноземним юридичним особам [37].

Суб'єктами правовідносин тимчасового користування лісами є:

- власники лісів або уповноважені ними особи;
- підприємства, установи, організації, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи.

Тимчасовий лісокористувач не має права передавати лісові ділянки в тимчасове користування іншим особам.»

Як видно із положень даної статті, для користування лісами цілком достатньо оформлення права користування ними. Земельна ділянка у власників або користувачів не вилучається, право користування земельною ділянкою окремо не оформлюється, хоча використання лісових ресурсів, поза сумнівом, передбачає і використання відповідних ділянок.

Лісовий сервітут

Ст.23 ЛКУ передбачає існування лісових сервітутів. Незважаючи на деяку нечіткість норми, видається, що лісовий сервітут – це різновид земельного сервітуту (див. тему «Обмеження та обтяження прав на землю»). Про це свідчать положення ч.ч.4-6 статті [37].

Співвідношення використання лісових ресурсів із можливими правовими формами використання земельних ділянок лісогосподарського призначення. Використання лісових ресурсів неможливе без використання земельних ділянок, на яких ці ресурси розташовані. Пропонуємо своє

бачення того, як у випадку використання лісових ресурсів повинно вирішуватися питання належної правової форми використання земель [37].

4.3. Методи та заходи захисту навколишнього середовища від впливу техногенних чинників

Комплекс екологоорієнтованих засобів щодо захисту навколишнього середовища охоплює заходи, спрямовані на охорону і раціональне використання природних ресурсів, і заходи, які забезпечують нормативні санітарно-гігієнічні параметри середовища міських і сільських поселень. Соціально необхідні охоронні заходи поділяються на організаційні, економічні і містобудівні.

Організаційні заходи забезпечують на законодавчому рівні використання територій, форми власності, правовий захист територій, створення системи адміністративно-господарського управління територіями та спеціальної екологічної служби їх охорони [38].

Економічні заходи забезпечують впровадження ресурсозберігаючих технологій, введення штрафних санкцій за порушення норм природокористування, визначення платежів і податків за використання територій, надання пільгових кредитів виробникам екологічно чистої продукції тощо.

Містобудівні заходи забезпечують охорону природного середовища за рахунок раціонального функціонального зонування території, створення санітарно-захисних зон, визначення територій природно-заповідного фонду, забезпечення екологічного балансу природно-ландшафтних та урбанізованих територій. Основні принципи екологічного захисту навколишнього середовища такі:

- збереження та раціональне використання цінних природних ресурсів;

- дотримання нормативів гранично допустимих рівнів екологічного навантаження на природне середовище та санітарних нормативів в місцях забудови;

- виділення природно-заповідних, ландшафтних, курортно-рекреаційних, історико-культурних зон з відповідним режимом їх охорони;

- встановлення санітарно-захисних зон для охорони водойм, джерел водопостачання і мінеральних вод, покладів лікувальних грязей, морських пляжів тощо.

Для захисту найбільш цінних елементів території навколишнього середовища вживаються заходи, спрямовані на заборону в їх межах, не властивої для них, містобудівної діяльності (крім будівництва об'єктів, що пов'язані з функціональною експлуатацією цих територій). Це стосується природних заповідників, заказників, природних національних парків, водоохоронних зон, зелених зон міст, зон санітарної охорони курортів [38].

Не допускається містобудівна діяльність на площах залягання корисних копалин (до погодження з органами державного гірничого нагляду), в районах розміщення породних відвалів вугільних шахт (ближче 200-500 м залежно від характеристик терикону), на земельних ділянках, забруднених органічними і радіоактивними відходами, у небезпечних зонах зсувів, селевих потоків і снігових лавин, у зонах можливого затоплення, у сейсмічних районах тощо.

Для охорони навколишнього середовища міських і сільських поселень у межах приміських зон на землях лісового фонду формуються «зелені зони» у складі лісопаркової та лісогосподарської частин, місць відпочинку, заповідних об'єктів.

Навколо міських і сільських поселень, які розташовані у безлісних районах, створюються вітрозахисні і берегоукріплювальні лісові смуги завширшки 500 м (для найзначніших і значних міст), 100 м (для великих і середніх міст) і 50 м (для малих міст і сільських поселень).

Забруднення атмосфери

Стан забруднення атмосферного повітря конкретної території встановлюється на підставі співставлення кількості та складу викидів діючих підприємств і об'єктів з кліматичною оцінкою метеоумов і їх здатності до самоочищення.

Концентрація шкідливих домішок у приземному шарі визначається показником «потенціалу забруднення атмосфери» (ПЗА), який залежить від метеоумов і має такі градації:

- низький ПЗА (приземна інверсія до 35% на рік, швидкість вітру 01м/сек, повторюваність туманів менше 10%);
- помірний ПЗА (приземна інверсія до 40 %, швидкість вітру 10 20 м/сек, тумани до 10 %);
- підвищений ПЗА (інверсія до 40%, слабкі вітри і тумани до 20%);
- високий ПЗА (приземна інверсія до 60 % на рік, повторюваність слабких вітрів і туманів більше 20 %).

Рівні забруднення атмосферного повітря на території поселення визначаються в натуральних показниках концентрації шкідливих речовин ($\text{мг}/\text{м}^3$) або у відносних показниках гранично допустимої концентрації (ГДК), серед яких визначаються:

- допустимі - нижче ГДК;
- низькі – 1,0-5,0 ГДК;
- помірні – 5,0-10,0 ГДК;
- високі – більше 10 ГДК.

При проектуванні поселень зони з відповідними показниками ГДК виділяються ізолініями на спеціальній схемі, яка відтворює стан навколишнього середовища цієї території.

З урахуванням показників ПЗА і ГДК вживаються такі захисні заходи при взаємному розміщенні житлової забудови і народногосподарських об'єктів:

- промислові і сільськогосподарські об'єкти розміщуються з підвітряного боку по відношенню до сельбищних територій;

- будівництво підприємств I і II класів на ділянках з високим ПЗА, у глибоких котлованах, нижче за греблі водосховищ, V місцях утворення туманів і смогів не дозволяється;

- нове житлове будівництво на територіях з рівнем забруднення, що перевищує ГДК, не дозволяється; на ділянках розміщення курортно-рекреаційних закладів, установ охорони здоров'я тощо рівень забруднення може становити не більше 0,8 ГДК;

- для об'єктів, які є джерелом забруднення атмосферного повітря, встановлюються санітарно-захисні зони, ширина яких визначається відповідно до санітарних норм проектування промислових підприємств.

Санітарно-захисні зони (розриви) від промислових підприємств (хімічних, металургійних, машинобудування і металообробки, будівельної і легкої промисловості, з переробки тваринних продуктів тощо), які є джерелами забруднення навколишнього середовища, приймаються для підприємств: I класу - 1000 м; II класу - 500 м; III класу - 300 м; IV класу - 100 м; V класу - 50 м.

Визначення класу та розмірів санітарно-захисних зон встановлюється згідно з санітарною класифікацією підприємств і виробництв, теплових електростанцій, складських споруд відповідно до чинних нормативних документів [38].

Санітарно-захисна зона встановлюється між джерелом забруднення і межами розміщення житлової забудови.

Територія цієї зони не повинна використовуватись як резервна ділянка для розвитку підприємства.

У межах санітарно-захисної зони дозволяється розміщення споруд аналогічного виробництва з нижчим класом шкідливого впливу, адміністративно-господарських, науково-проектних та інших закладів (крім спортивних, дитячих, лікувально-оздоровчих закладів, парків і пляжів).

Санітарно-захисні зони між сільськогосподарськими підприємствами і межами житлової забудови.

Територія цієї зони не повинна використовуватись як резервна ділянка для розвитку підприємства [38].

Земельні та лісові ресурси

До земельних ресурсів належать орні землі, лісові площі, пасовища і сіножаті, болота, землі для не- сільськогосподарських потреб (будівництва) тощо. Основними чинниками забруднення ґрунтів різних видів земель є тверді промислові та побутові відходи, пестициди, викиди шкідливих речовин промисловості, енергетики і транспорту, а чинниками деградації ґрунтів –затоплення, заболочення, засолення земель, ерозійні та інші процеси [38].

Заходи захисту ґрунтів такі:

- відродження деградованих ерозією ґрунтів методами агромеліорації, впровадження контурно-меліоративної системи землеробства;
- виконання протиерозійних робіт згідно з проектами землеустрою території - спорудження водоскидних валів, валів-каналів, валів-терас, валів-доріг, водоскидних споруд (лотків, перепадів, загат тощо), протиерозійних ставків та ін.;
- рекультивація земель з відновленням їх ґрунтового покриву і подальшим використанням для сільськогосподарських угідь, лісових насаджень, під забудову та в рекреаційних цілях;
- зменшення негативного впливу пестицидів і мінеральних добрив за рахунок застосування нових технологій нормування сільськогосподарських культур, біологічного методу захисту рослин;
- запобігання незадовільним наслідкам зрошувальної та осушувальної меліорації, що призводить до корінної зміни екосистем – підтоплення і перезволоження земель, забруднення ґрунтових вод нітратами або переосушення і просідання ґрунтів, зниження здатності до опору антропогенним навантаженням тощо.

Значну частину земельних ресурсів займають ліси, які мають особливе екологічне значення, естетичну і рекреаційну цінність і становлять базу для розвитку мережі природно-заповідних територій. Негативний техногенний і антропогенний вплив на ліси особливо чітко виявляється в зонах великих промислових центрів. Джерелами забруднення лісів є викиди промислових підприємств і теплових електростанцій, лісогосподарська діяльність, рекреаційне навантаження тощо.

Заходи захисту лісів такі:

- лісовідновлення та лісорозведення, створення протиерозійних насаджень, лісосмуг, насаджень вздовж рік і водосховищ;
- охорона лісів від пожеж у зв'язку з рекреаційним використанням та перебуванням місцевого населення, створення авіапатрульних служб;
- боротьба з біологічним забрудненням, ураженням лісів шкідливими комахами та хворобами (дубовий шовкопряд, американський метелик та ін.).

Для охорони всіх видів земель - сільськогосподарського призначення, населених пунктів, промисловості та транспорту, природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, лісового та водного фондів, земель запасу необхідно дотримуватись вимог земельного законодавства України [38].

4.4. Висновки до розділу 4

Розглянуто питання охорони навколишнього середовища при аерокосмічному зніманні. Виконано аналіз впливу техногенних чинників на довкілля, аналіз екологічної небезпеки. Досліджено питання використання земель лісогосподарського призначення, методи та заходи захисту навколишнього середовища від впливу техногенних чинників. Було виявлено, що особливу загрозу природньому середовищу становлять викиди та відходи хімічної промисловості. Також негативний вплив на довкілля здійснюють об'єкти військово-промислового комплексу, забруднення автомобільним транспортом, але основний внесок у трансформацію ландшафтів робить сільське господарство з надмірним використанням мінеральних добрив і засобів захисту рослин, у результаті чого майже всюди змінюється фізико-хімічний склад ґрунтів і спостерігається деградація земель. Щоб запобігати загрозам, потрібен комплексний екологоорієнтовний засіб щодо захисту навколишнього середовища спрямований на охорону та раціональне використання природних ресурсів.

РОЗДІЛ 5. ОХОРОНА ПРАЦІ

Дана магістерська робота присвячена розгляненню земельних відносин у сфері формування обмежень у використанні земель і земельних ділянок та земельної власності, їх подальший аналіз та інтерпретація результатів виконуються засобами комп'ютерної техніки у спеціалізованому приміщенні, тому при визначенні вимог до створення безпечних умов праці необхідно враховувати шкідливі та небезпечні фактори виробничого середовища при роботі. При проведенні робіт необхідно враховувати такі фактори охорони праці, як правильне планування робочих місць, освітлення та вентиляція, захист від ураження електричним струмом.

Охорона праці – це система законодавчих актів, соціально-економічних, організаційних, технічних, гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів і засобів, що забезпечують безпеку, збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Охорона праці спрямована на створення безпечних і здорових (нешкідливих) умов праці для кожного із працюючих. Таким чином, безпечні здорові умови праці - це такі умови, при яких виключений вплив на працюючих небезпечної шкідливого виробничого факторів.

5.1. Аналіз шкідливих та небезпечних чинників, що можуть діяти на працівника

У виробничому оточенні на людину діють шкідливі виробничі фактори навколишнього середовища, які при визначених умовах можуть призвести до захворювання або зниження працездатності працюючого. Організм людини реагує на найрізноманітніші подразнювальні фактори умов праці, несприятливі умови розрізнення знарядь праці, відчуває несприятливий вплив на органи слуху, нюху, дихання, сприймання [39].

Відповідно до ГОСТ 12.0.003-74 «Небезпечні і шкідливі виробничі фактори. Класифікація», під час роботи на виробництві на людину можуть впливати один, або низка небезпечних та шкідливих виробничих факторів. Загалом, для осіб, що виконують дослідження, пов'язані з роботою на комп'ютері (згідно[40]), небезпечні та шкідливі виробничі фактори наступні:

підвищене значення напруги у електричній мережі, замикання якої може виникнути через тіло людини;

підвищений рівень електромагнітного випромінювання;

підвищений рівень шуму в виробничому приміщенні;

підвищена температура повітря в робочій зоні;

фізичні та нервово-психологічні перевантаження: зоровий дискомфорт.

Проаналізуємо наведені шкідливі чинники, що можуть діяти на оператора при обробці даних дистанційного зондування та складанні карт на комп'ютері.

Небезпека ураження електричним струмом.

В зв'язку з тим, що ПЕОМ та периферійні пристрої живляться від електромережі 220 В, яка небезпечна для людини, існує небезпека враження електричним струмом. Причинами враження електричним струмом може стати пошкодження кабелів живлення, штепсельної розетки та вилки, ізоляції, коротке замикання тощо.

Електротравми виникають при: випадковому дотику до відкритих струмоведучих частин електроустановок; дотику до металевих частин електроустановок під напругою; враженні електричною дугою.

Проходячи через тіло людини, електричний струм справляє термічну, електричну та механічну дію. Одночасно електричний струм здійснює і біологічну дію, що проявляється через подразнення та збудження живих тканин організму та порушення внутрішніх біологічних процесів.

Підвищений рівень електромагнітного випромінювання.

Основними джерелами змінних електромагнітних полів (ЕМП) в ПЕОМ є вузли, в яких присутня висока змінна напруга, та вузли, що працюють з великими струмами.

За частотним спектром ці ЕМП поділяють на дві групи:

поля, що створюються блоком мережного живлення і блоком кадрової розгортки дисплею (основний енергетичний спектр цих полів зосереджений у діапазоні частот до 1 кГц);

поля, створювані блоком рядкової розгортки та блоком мережного живлення ПЕОМ (15 - 100 кГц).

Систематичний вплив на працюючого ЕМП з рівнями, що перевищують допустимі, призводить до порушення стану їхнього здоров'я (зміни в нервовій, серцево-судинній і інших системах організму).

Ступінь шкідливого впливу ЕМП на організм людини визначається напруженістю електромагнітного поля, довжиною хвилі тривалістю перебування організму в зоні діяльності ЕМП. Нормується напруженість електричного E (В/м) та магнітного (A/m) полів на відстані 50 см від екрану:

$$E \leq 10 \text{ В/м}, H \leq 0,3 \text{ А/м}.$$

В залежності від відстані до джерела випромінювання працюючий може знаходитися або в зоні індукції, або в хвильовій зоні (зоні випромінювання).

Зона індукції знаходиться поблизу джерела випромінювання на відстані $R \leq \frac{L}{2\pi}$, хвильова на відстані: $R > \frac{L}{2\pi}$, $R \gg \frac{L}{2\pi}$ для випромінювання з довжиною хвилі L та - геометричні розміри джерела випромінювання F .

Основним нормативним документом, що регулює виробництво та поширення ПЕОМ на території України є [41].

Підвищений рівень шуму у виробничому приміщенні.

Шум відноситься до шкідливих виробничих факторів, який при тривалому впливі на працівників може призвести до важких професійних захворювань. В основі походження шуму лежать механічні коливання, що поширюються в пружних середовищах.

Шум – безладне поєднання небажаних для людини звуків, що заважають трудовій діяльності чи відпочинку [42].

На сьогодні шкідливий вплив шуму на організм людини науково обґрунтовано. Діючи на орган слуху, центральну і вегетативну нервові системи, а через них на внутрішні органи, шум є причиною розвитку хвороби, спричиненої шумом. Знижуючи загальну опірність організму, він сприяє розвитку інфекційних захворювань. При роботі за умов шуму спостерігаються підвищена стомлюваність і зниження працездатності, погіршуються увага і мовна комутація, створюються передумови до помилкових дій робітників. Внаслідок цього шум може спричинити зниження рівня безпеки праці, а результати його негативного впливу на операторів таких служб цивільної авіації, як зв'язок керування повітряним рухом та інші, можуть позначитися на безпеці польотів. Будучи причиною головного болю, дратівливості, неврівноваженого емоційного стану, шум створює передумови до погіршення психологічного стану.

Джерелами шуму при експлуатації комп'ютерної техніки є: вихідні периферійні прилади (принтер); вхідні периферійні прилади (дисківоди, клавіатура, сканер); вентилятори, кондиціонери тощо. Нормативні значення рівня звукового тиску (РЗТ) в октавних смугах частот згідно [43] для приміщення, в якому може виконуватись обробка супутникових даних, наведено в таблиці 5.1.

Табл. 5.1

Нормативні значення рівнів звукового тиску в октавних смугах частот

	Октавні смуги частот, Гц								L_A , дБ
	A								
	63	125	250	500	1000	2000	4000	8000	16000
РЗТ, дБ	71	61	54	49	45	42	40	38	50

Підвищена температура повітря в робочій зоні.

Температура є одним із параметрів мікроклімату, що за наявності працюючого устаткування в приміщенні (зокрема ПЕОМ), зростає.

Підвищена температура повітря в приміщенні призводить погіршення самопочуття, знижується працездатність людини. Тривалий стан підвищеної температури у поєднанні з високою вологістю може призвести до накопичення теплоти в організмі та гіпертермії (стан, при якому температура тіла піднімається до 38-40 °С), під час якої спостерігається головний біль, запаморочення, нудота, блювання, пульс та частота дихання прискорюються, часом виникають судоми, втрата свідомості.

На сьогоднішньому документі, що визначає параметри мікроклімату виробничих приміщень, є [44], згідно якого для категорії важкості робіт оптимальні температури в теплий період року становлять 23-25 °С, а в холодний – 22-24 °С.

Зоровий дискомфорт

Серед фізичних та нервово-психологічних перевантажень при обробці супутникових даних, найбільш суттєвим є зоровий дискомфорт. При роботі з ПЕОМ погіршується зволоження поверхні очного яблука слюзовою рідиною, яка захищає рогівку від висихання та пилу. Наслідком напруженої зорової роботи може бути не лише порушення функції зору, але й виникнення головного болю, посилення нервово-психічного напруження, зниження працездатності.

Причинами порушення функціонального стану зорового аналізатора є:

- постійна переадаптація органів зору в умовах наявності в поле зору об'єкта розрізнення і тла різної яскравості;
- недостатня чіткість і контрастність зображення на екрані;
- рядковість сприйманої інформації;
- постійні зміни яскравості;
- наявність яскравих плям на клавіатурі й екрані за рахунок відображення світлового потоку;

- велика різниця між яскравістю робочої поверхні яскравістю навколишніх предметів, наявність рівновіддалених предметів;
- невисока якість вихідної інформації на папері;
- нерівномірні недостатня освітленість на робочому місці.

Поряд з перерахованими загальноприйнятими особливостями роботи користувача на робочому місці ПЕОМ існують особливості сприйняття інформації з екрана монітора.

5.2. Технічні та організаційні заходи по зменшенню рівня впливу небезпечних та шкідливих виробничих факторів на працівників

Для боротьби з шумом застосовують методи і засоби колективного та індивідуального захисту. Згідно з [43] на підприємствах, в першу чергу, необхідно застосувати засоби колективного захисту. Методи колективного захисту поділяють на:

1. *Архітектурно-планувальні*, які зводяться до раціонального розміщення окремих цехів і будівель. Так, виробництва з рівнями звукового тиску більше 90 дБ мають розміщуватися в ізольованих будівлях або приміщеннях. Для ізоляції фундаментів таких будівель використовуються акустичні розриви, що тягнуться по всьому периметру будівель. Шумні цехи відокремлюються зоною озеленення.

2. До *організаційних методів* відносяться наступні:

- раціональне розміщення обладнання: в цехах об'єднують верстати і обладнання за ступенем їх шумності;
- планування часу роботи шумного обладнання таким чином, щоб в цей час в цеху було найменше робітників.

3. *Інженерно-технічні методи* захисту від шуму зводяться до наступних:

- зменшення шуму в джерелі виникнення, що досягається за допомогою заміни зворотно-поступального переміщення обертовим, ударних

процесів і механізмів на безударні (заміна kleпання зварюванням, рихтування – вальцюванням тощо); заміни зубчастих і ланцюгових передач на клино- і зубчаторемінні, прямозубих шестерень – шевронними і косозубими; заміни металевих деталей на пластмасові, підшипників кочення – підшипниками ковзання;

– своєчасне технічне обслуговування обладнання (змащування, застосування прокладок тощо);

– застосування дистанційного управління шумними установками, методів автоматичного контролю.

4. Серед *акустичних методів* захисту найбільш поширеними є:

– застосування *звукоізоляції* у вигляді кожухів, екранів, огорожень, кабін спостереження (при дистанційному керуванні).

– застосування *демпфування* – покриття поверхні, яка випромінює звук, матеріалами з великим внутрішнім тертям (мастики, пластик, пінопласт, повсть тощо);

– застосування *звукопоглинання*: стіни, підлога, стеля приміщення облицьовуються звукопоглинальними матеріалами, які поглинають значну частину звукової енергії і запобігають відбиттю звукових хвиль.

– створення “*антизвуку*” – рівного за величиною і протилежного за фазою звуку (створюється за допомогою мікрофону та динаміків), в результаті інтерференції звуку створюються зони тиші;

– *застосування глушників* шуму для захисту від аеродинамічного шуму (джерела – вентиляційні установки, пневмотранспорт, компресори, газотурбінні установки, пневматичні машини тощо).

Якщо методами колективного захисту неможливо зменшити рівень шуму до допустимого значення вдаються до застосування засобів індивідуального захисту, які зменшують рівень шуму на 7...38 дБ. Згідно з [45] засоби індивідуального захисту поділяються на:

– *протишумові навушники*, які закривають вушну раковину зовні;

– *протишумові вставки*, що закривають слуховий прохід, у вигляді м'яких тампонів із ультратонкого волокна («беруші») і твердих еластичних (гума, ебоніт);

– *шоломи і каски*, які закривають всю голову;

– *протишумові костюми*.

При рівнях шуму більше 120 дБ навушники і вставки не дають ефекту, бо шуми такого рівня викликають вібрації кісток черепа. Тоді застосовують шлемофон, що герметично закриває всю навколо вушну область.

Шум ПК визначається, у першу чергу, їхніми силовими установками, тому для його зниження необхідне проведення заходів щодо зменшення шуму двигунів. При цьому можливі два шляхи: *створення нових малошумних двигунів і модифікація існуючих*.

При створенні нових малошумних двоконтурних турбореактивних двигунів необхідно вибирати такі параметри робочого процесу, двоконтурності, схем, програм регулювання й окремих конструктивних характеристик, які б забезпечували мінімальний шум. Модифікація існуючих конструкцій двигунів може передбачати додаткові заходи щодо зниження шуму, такі як: установку шумопоглинаючих сопел, регулювання площ перерізу реактивних сопел, акустичну обробку вхідних і вихідних каналів вентилятора та мотогондол тощо.

5.2.1. Перевірочний розрахунок для одного з небезпечних чинників

Допустимі норми виробничого шуму визначені в [43]. Нормованими параметрами постійного чи переривчастого виробничих (транспортних) шумів є рівні звукового тиску в октавних смугах частот (граничні спектри, які вимірюються в дБ, позначення спектру відповідає рівню звука у смузі 1 кГц) і рівні звука, скориговані по шкалі „А” стандартного вимірювача шуму (дБА). Постійним вважається шум, рівні якого з часом змінюються не більше, ніж на 5 дБ. Непостійним вважається шум, рівні якого з часом змінюються більше ніж на

5 дБ. Переривчастий шум переривається паузами тривалістю в кілька годин, хвилин чи секунд [42].

Згідно[45] засоби і методи захисту від шуму по відношенню дооб'єкту захисту поділяються на: засоби і методи колективного захисту та засобу індивідуального захисту.

При роботі з ПЕОМ при перевищенні рівнів допустимого шуму оптимальним є використання засобів і методів колективного захисту. Ця група методів в залежності від способу реалізації підрозділяються на: акустичні, архітектурно-планувальні та організаційно-технічні; засоби, що знижують шум у джерелі його виникнення; засоби, що знижують шум на шляху його поширення від джерела дооб'єкта. Найбільш ефективними у даному дослідженні є акустичні засоби захисту від шуму, що в залежності від принципу дії підрозділяються на: засоби звукоізоляції, звукопоглинання, віброізоляції, демпфірування та глушники шуму.

Визначимо заходи, необхідні для безпечної роботи в приміщенні з ПЕОМ, яка оснащена 1 дисководом, 1 DVD-ROM та 1 принтером. В ПЕОМ, дисководі та DVD-ROM загалом знаходяться 5 електродвигунів.

Рівень звукового тиску (в дБ):

$$L_p = 20 \lg \frac{P}{P_0}, \quad (0.1)$$

де P - середнє квадратичне значення звукового тиску, Па;

$P_0 = 2 \cdot 10^{-5}$ Па – пороговий тиск.

Звуковий тиск принтера $P_{\text{п}} = 2,9$ мПа, електродвигуна $P_{\text{е}} = 1,7$ мПа. Тоді рівні звукового тиску можна розрахувати за формулами:

$$L_{\text{пн}} = 20 \lg \frac{0.0029}{2 \cdot 10^{-5}} = 43.23 \text{ дБ}, \quad (0.2)$$

$$L_{\text{пе}} = 20 \lg \frac{0.0009}{2 \cdot 10^{-5}} = 33.06. \quad (0.3)$$

Загальний рівень являє собою результат логарифмічного складання L_i для n джерел:

$$L = L_i + 10 \lg n. \quad (0.4)$$

Підрахуємо РЗТ для принтера:

$$L_n = 43.23 + 10 \lg 1 = 43.23 \text{ дБ}, \quad (0.5)$$

для електродвигунів дисководів:

$$L_e = 33.06 + 10 \lg 5 = 33.06 + 6.98 = 40.04 \text{ дБ}. \quad (0.6)$$

Для визначення сумарного рівня шуму, скористаємося формулою:

$$L_{\text{сум}} = \max(L_n, L_e) + L', \quad (0.7)$$

де $L' = f(|L_n - L_e|)$ – добавка до більш високого рівня в залежності від різниці двох доданих рівнів.

Для даного випадку:

$$|L_n - L_e| = |43.23 - 40.04| = 3.19 \text{ дБ}, \quad (0.8)$$

тоді згідно з [40] добавка складатиме:

$$L' = 1.8 \text{ дБ}.$$

Отже, сумарний шум матиме наступне значення:

$$L_{\text{сум}} = 43.23 + 1.8 = 45.03 \text{ дБ}.$$

Таким чином, санітарно-гігієнічні вимоги з шуму дотримуються (див. табл. 5.1).

Захист від ураження електричним струмом.

Згідно[46] електробезпека повинна забезпечуватися: конструкцією електроустановок; технічними способами і засобами захисту; організаційними і технічними заходами. Електроустановки та їх частини повинні бути виконані таким чином, щоб працюючі не піддавалися небезпечним і шкідливим впливам електричного струму й електромагнітних полів, та відповідати вимогам електробезпеки.

Забезпечення електробезпеки технічними способами і засобами:

для забезпечення захисту від випадкового дотику до струмоведучих частин необхідно застосовувати наступні способи і засоби: захисні оболонки; захисні огороження, безпечне розташування струмоведучих частин, ізоляцію

струмоведучих частин, ізоляцію робочого місця, захисне відключення, попереджувальна сигналізація та інші.

для забезпечення захисту від ураження електричним струмом при дотику до металевих неструмоведучих частин, що можуть виявитися під напругою в результаті ушкодження ізоляції, застосовують наступні способи: захисне заземлення, занулення, вирівнювання потенціалів, систему захисних проводів, захисне відключення, ізоляцію неструмоведучих частин, електричний поділ мережі, малу напругу, контроль ізоляції, компенсацію струмів замикання на землю та засоби індивідуального захисту.

Захист від електромагнітних випромінювань

На сьогоднішній день основним засобом захисту від електромагнітних випромінювань що застосовуються в обчислювальній техніці є екранування джерел випромінювання. Сьогодні всі монітори, що випускаються, а також блоки живлення, мають корпус виконаний з спеціального матеріалу, що практично повністю затримує проходження електромагнітного випромінювання. Застосовують також спеціальні екрани, що зменшують ступінь впливу ЕМП на оператора.

5.3. Пожежна безпека

Пожежа – це неконтрольоване горіння поза спеціальним вогнищем, що поширюється в часі і просторі. Пожежна небезпека – можливість виникнення або розвитку пожежі в будь-якій речовині, стані.

Причинами пожеж при роботі з ПЕОМ можуть бути:

несправний пристрій, чи порушення режиму роботи систем опалення, вентиляції і кондиціонування повітря;

несправний пристрій, чи несправність перевантаження електричних установок і мереж;

необережне поводження з вогнем.

Загальні вимоги до систем запобігання пожеж і пожежного захисту регламентуються [45] та спеціальною нормативно-технічною документацією.

Для попередження пожеж, вибухів, аварій від перенавантаження та коротких замикань в електроустановці необхідно правильно вибирати елементи електричних ланцюгів та забезпечити систему електрозахисту.

Необхідно прийняти ряд заходів, для забезпечення гасіння пожеж. До них відносяться будівництво димових люків для видалення та обмеження розповсюдження диму, який виникає при пожежі, будівництво спеціальних сходів, забезпечення під'їздів до споруд, будівель та джерел води.

Кімнати з встановленими ПЕОМ потрібно вибирати в будинках не нижче II ступеня вогнестійкості не нижче 1 поверху. Для своєчасного виявлення пожеж в приміщеннях, рекомендується встановлювати датчики, що спрацьовують при появі диму, підвищенні температури, реагують на відкритий вогонь. Технологічні об'єкти підлоги виконуються з негорючих, або з важкогорючих матеріалів. Простори під підлогою розділяють вогнестійким матеріалом на ділянки площею не більш 250 м².

Ймовірність виникнення пожежі від ПЕОМ розраховується за формулою:

$$Q_n = Q_{np} \cdot Q_{пз} \cdot Q_{нз} \cdot Q_v \cdot Q_r \leq 10^{-6}, \quad (0.9)$$

де Q_{np} - ймовірність виникнення характерного пожежонебезпечного режиму у складовій частині виробу, $Q_{np} = 0,00001$;

$Q_{пз}$ - ймовірність того, що значення характерного електричного параметру лежить в діапазоні пожежонебезпечних значень, $Q_{пз} = 0,0002$;

$Q_{нз}$ - ймовірність неспрацювання апарату захисту, $Q_{нз} = 0,00001$;

Q_v - ймовірність досягнення невогнестійкого матеріалу критичної температури або його займання, $Q_v = 0,0004$;

Q_r - ймовірність займання невогнестійкого матеріалу тепловим джерелом, $Q_r = 0,0001$.

Займання виробу можливо тільки в певному діапазоні струмів. Підставивши наведені вище значення в формулу, отримаємо:

$$Q_{\text{п}}=8 \times 10^{-22}, 8 \times 10^{-22} < 10^{-6}$$

Умова пожежобезпеки виконується.

Вибір типу і розрахунок необхідної кількості вогнегасників проводиться відповідно до чинних нормативів [47].

Критеріями вибору типу і необхідної кількості вогнегасників для захисту об'єкта є [48]:

рівень пожежної небезпеки об'єкта (будинку, споруди, приміщення);

клас пожежі горючих речовин та матеріалів, наявних у ньому;

придатність вогнегасника для гасіння пожежі певного класу та відповідність умовам його експлуатації;

вогнегасна здатність вогнегасника конкретного типу;

категорія приміщення за вибухопожежною або пожежною небезпекою;

наявність у приміщенні модульної установки автоматичного пожежегасіння;

площа об'єкта.

Категорія будинків та приміщень виробничого і складського призначення за вибухопожежною або пожежною небезпекою визначається відповідно до вимог [47].

Відповідно до [47] будинки та приміщення виробничого і складського призначення за вибухопожежною або пожежною небезпекою поділяються на категорії А, Б, В, Г та Д.

Визначення категорій приміщень слід здійснювати шляхом послідовної перевірки належності приміщення до категорій, від найвищої (категорія А) до найнижчої (категорія Д) [48].

Класи пожеж та їх символи визначені в [49]:

А – супроводжуються горінням твердих матеріалів, зазвичай органічного походження, під час горіння яких, як правило, утворюються тліючі вуглини;

В – супроводжуються горінням рідин або твердих речовин, які переходять у рідкий стан;

C - що супроводжуються горінням газів;
D – супроводжуються горінням металів;
F – що супроводжуються горінням речовин, які використовують для приготування їжі (рослинних і тваринних олій та жирів) і містяться в кухонних приладах.

5.4. Інструкція з охорони праці при обслуговуванні ПК

Працюючи на персональному комп'ютері працівник зобов'язаний:

- виконувати лише ту роботу, яка визначена його посадовою (робочою) інструкцією;
- виконувати правила внутрішнього трудового розпорядку;
- дотримуватися режиму праці та відпочинку;
- правильно застосовувати засоби індивідуального та колективного захисту;
- дотримуватись вимог охорони праці;
- проходити обов'язкові періодичні (протягом трудової діяльності) медичні огляди (обстеження), а також проходити позачергові медичні огляди (обстеження) за направленням роботодавця.

Вимоги охорони праці перед початком роботи:

- підготувати робоче місце;
- відрегулювати освітлення на робочому місці, переконатися у відсутності відблисків на екрані;
- перевірити правильність підключення обладнання до електромережі;
- перевірити справність проводів живлення та відсутність оголених ділянок проводів;
- перевірити наявність заземлення системного блоку, монітора та захисного екрана;

- протерти антистатичною серветкою поверхню екрана монітора та захисного екрана;
- перевірити правильність установки столу, стільця, підставки для ніг, кута нахилу екрана, положення клавіатури, положення «миші» на спеціальному килимку, при необхідності провести регулювання робочого столу і крісла, а також розташування елементів комп'ютера відповідно до вимогами ергономіки та з метою виключення незручних поз та тривалих напруг тіла.

Працівнику під час роботи на ПК забороняється:

- торкатися задньої панелі системного блоку (процесора) при включеному живленні;
- перемикати роз'єм інтерфейсних кабелів периферійних пристроїв при включеному живленні;
- допускати потрапляння вологи на поверхню системного блоку (процесора), монітора, робочу поверхню клавіатури, дисководів, принтерів та інших пристроїв;
- проводити самостійний ремонт обладнання;
- відключати обладнання від електромережі та висмикувати електровилку, тримаючись за шнур.

Вимоги до охорони праці в аварійних ситуаціях:

- у всіх випадках обриву проводів живлення, несправності заземлення та інших пошкоджень, появи гару, негайно відключити живлення та повідомити про аварійну ситуацію керівнику;
- не розпочинати роботу до усунення несправностей;
- у разі виникнення пожежі, задимлення негайно повідомити телефоном до пожежної, сповістити працюючих, повідомити керівника підрозділу; відкрити запасні виходи з будівлі, знеструмити електроживлення, закрити вікна та прикрити двері; почати гасити пожежу первинними засобами пожежогасіння, якщо це не пов'язано з ризиком для життя;

організувати зустріч пожежної команди; залишити будинок та перебувати в зоні евакуації.

5.5. Висновки по розділу 5

Одним з найшкідливіших факторів, що має місце у виробничому приміщенні, є шум. Виробничий шум є хаотичною сукупністю різних за силою і частотою звуків, що виникають у повітряному середовищі безпосередньо впливають на працездатність.

В останні роки вплив шуму на людину в умовах виробництва став ще більш значним. Це пов'язано з підвищенням потужності та продуктивності технічних засобів, їх двигунів та їх повсюдним застосуванням на всіх ділянках і сферах виробництва.

Вимірювання шуму на робочих місцях здійснюється шумовимірювачами та аналізаторами спектра шуму. Рівень шуму на робочих місцях потрібно контролювати не менше одного разу на рік. В умовах виробництва, як правило, мають місце шуми різної інтенсивності спектри, які виникають унаслідок дії різноманітних механізмів, агрегатів та інших пристроїв.

Тривалий шум впливає не лише на слух. Він робить людину нервовою, погіршує її самопочуття, знижує працездатність та швидкість руху, сповільнює розумовий процес. Усе це може спричинити аварію на виробництві. Шум впливає на систему травлення і кровообігу, серцево-судинну систему.

Найефективніший засіб боротьби із шумом – зниження його в джерелі створення. У першу чергу необхідно замінювати устаткування ударної дії на устаткування безударної дії. Так, ефективними є заміна kleпання kleпальними молотками на гідравлічне kleпання чи зварювання, застосування прокладок великим внутрішнім тертям (гуми), поглинаючих коливальну енергію.

Зниження шуму можна досягти шляхом заміни металу іншими матеріалами – пресованим текстолітом, капроном та різними пластмасами. Боротьба із шумом тертя в джерелі його створення здійснюється головним

чином за допомогою змащувальних матеріалів (наприклад, машинного масла при різанні та шліфуванні металу). Своєчасне змазування не тільки забезпечує безшумну роботу устаткування, а й зменшує зношення деталей, підвищує їх довговічність.

Важливе профілактичне значення мають організаційно-технічні заходи, такі як своєчасний ремонт, догляд та відповідне зберігання ручного механізованого інструмента. В тих випадках, коли зниження шуму в джерелі його створення не досягло потрібних результатів, слід застосовувати засоби зменшення шуму на шляху його поширення. Для цього рекомендується використовувати місцеву та загальну звукоізоляцію, шумовловлюючі екрани, поглинаючі фільтри, глушители шуму. Загальна звукоізоляція досягається створенням загорож (стін, стель) із звукопоглинаючих матеріалів (цеглини, бетону, залізобетону). Місцева звукоізоляція здійснюється у вигляді боксів, де розміщують окремий агрегат чи технологічну лінію.

Захист від високочастотного шуму забезпечують засоби індивідуального захисту (навушники, заглушки для вух тощо). Працівники, які направляються у приміщення з високим шумом, повинні обов'язково проходити медичні огляди, а під час праці для профілактики профзахворювань – профілактичні медичні огляди не менш одного разу на рік. Такі огляди допомагають своєчасно виявити зміни у стані здоров'я і запобігти профзахворюванню.

ВИСНОВКИ

В результаті виконання роботи було відкрито основну мету встановлення обмежень у використанні земель й обтяжень прав на земельну ділянку, а саме, це реалізація права людини на сприятливе для її здоров'я й добробуту довкілля через забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку.

Обмеженням прав на земельну ділянку слід розуміти покладений обов'язок на власника чи землекористувача земельної ділянки утримуватись від певних дій щодо даної земельної ділянки, а обтяження земельної ділянки – це обов'язок вчинити певні дії.

На мою думку закріпивши права власності та користування земельними ділянками, держава так і не забезпечила належне встановлення обмежень та обтяжень таких прав, які б формували еколого-техногенну безпеку при використанні земель та заклали підвалини сталого землекористування. Теоретичне осмислення функціональних властивостей обмежень у землекористуванні і суспільної ролі землі як поліфункціонального соціоприродного ресурсу має вирішальне значення для методологічних і методичних основ сталого розвитку у контексті формування обмежень у землекористуванні (комплексне дослідження об'єктивних природних властивостей та суб'єктивних соціально-економічних особливостей використання земель).

В теорії земельного права розмежовуються поняття обмежень і обтяжень. Під обмеженнями розуміється наявність встановлених законом обмежень, заборон, обмежувальних норм правовласника при здійсненні права власності або інших речових прав на землю в інтересах держави й суспільства. Обмеження не породжують самостійних прав. При цьому обмеження не виключають окремі правомочності зі змісту права власності, а зменшують можливості власника в здійсненні суб'єктивного права. Вони не можуть виходити за межі права власності. Встановлення обмежень прав на

землю не означає, що правовласник повністю або в частині позбавляється своїх правомочностей щодо володіння, користування чи розпорядження земельною ділянкою.

Під обтяженнями розуміється наявність додаткових обов'язків по утриманню земельної ділянки та користуванню нею, встановлених на взаємній основі, за згодою сторін і інших підстав, передбачених чинним законодавством. Обтяження характеризуються як результат здійснення суб'єктом своїх прав і обов'язків і полягають в додаткових взаємних обов'язках осіб. Таким чином, обтяження ґрунтуються на волі суб'єкта, яку він закріплює в формі різного виду угод, які встановлюють, припиняють і змінюють права. Суттєвою ознакою обтяжень також є взаємне обмеження прав учасників.

Однак, ні чинне земельне законодавство, ні земельно-правова наука України не дають однозначного визначення поняття та юридичної природи обтяження земельних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року № 2456-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.
2. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 року № 1805-III [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1805-14/page>.
3. Закон України «Про транспорт» від 10 листопада 1994 року № 232/94-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1994. - № 54.
4. Закону України «Про залізничний транспорт» від 04.07.1996 № 273/96ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/273/96-вр>.
5. Закон України «Про трубопровідний транспорт» від 15 травня 1996 року N 192/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/192/96-вр>.
6. Закон України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року № 1280-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.
7. Цивільний кодекс України: текст прийнятий Верховною Радою України 16 січ. 2003 р. : із змінами та доп. станом на 1 січ. 2008 р. – Офіц. вид. – К.: Ін Юре, 2008.– ISB № 978–966–313–367–6.
8. Дорош Й.М., Дорош О.С. Формування обмежень та обтяжень у землекористуванні: [навчальний посібник] / Й.М. Дорош, О.С. Дорош. – Херсон: Грінь Д.С., 2017.
9. Зарубежный опыт: теория и практика. Земельные реформы в странах Восточной Европы // Вопросы экономики. – 1991.
10. Земельное законодательство в зарубежных странах. – М., 1982.
11. Земельні банки і фонди – інструменти для розвитку сільських територій // Землевпоряд. вісн. – 2012.

12. Быстров Г.Е. Земельная и аграрная реформы в зарубежных странах: правовая теория и практика. – Минск.: БГЭУ, 1999.

13. Закон України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 № 3613-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>.

14. Третяк А.М., В.М. Третяк, Р.А. Третяк. Землевпорядне проектування: впорядкування землеволодінь і землекористувань та організація території сільськогосподарських підприємств. – Навчальний посібник, ч. 3 / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Р.А. Третяк // Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016.

15. Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: [монографія] / А.М. Третяк. – Херсон: Грінь Д.С., 2012.

16. Черкаська Н.В. Правова основа встановлення обмежень прав на земельні ділянки суб'єктів господарювання / Н.В. Черкаська // Хозяйственное законодательство: практика применения и перспективы развития в контексте европейского выбора: сб. науч. ст. / НАН Украины; Институт экономико-правовых исследований. – Донецк: ООО «Юго-восток лтд.», 2005.

17. Дорош О.С. Теоретичні засади зонування земель в Україні: монографія / О.С. Дорош, Н.В. Ісаченко, А.Г. Мартин, С.О. Осипчук, Г.К. Лоїк. – К.: МВЦ «Медінформ», 2011.

18. Закон України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 № 3613-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>.

19. Ерофеев Б.В. Основы земельного права (теоретические вопросы). – М.: Юрид. лит., 1971.

20. Закон України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року № 1280-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.

21. Закон України «Про стандартизацію» від 17 травня 2001 року № 2408-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2001. - № 31. - Ст.
22. Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» 17.02.2011 № 3038-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>.
23. Закон України «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 року № 57597-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – № 46.
24. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 № 4004-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>
25. Канаш О.П. Принципи класифікації земель як основи раціонального використання земельних ресурсів [Текст] / О.П. Канаш // Вісник аграрної науки. – 2002.
26. Колодій А.М., Копейчивов В.В., Лисенков С.Л. та ін. Теорія держави і права: Навч. посібник. – К., 1995].
Die Bedeutung der neun Verfassung fur das burgerliche Recht
Luristenrututg / Berlin, 1919.
27. Бесмертна Н. В. Обмеження та обтяження права власності в законодавстві України / Н.В. Бесмертна // Право України. – 2005.
28. Быстров Г.Е. Земельная и аграрная реформы в зарубежных странах: правовая теория м практика. – Минск.: БГЭУ, 1999.
29. Булыгин С.Ю. Агрофизическая характеристика почв и проектирование их противозерозийной защиты // Почвоведение. – 1990.
30. Булыгин С. Ю. Агрорландшафты и почвенно-эрозийное районирование Украины / С. Ю. Булыгин // Почвоведение. – 1998.
31. Бусуйок Д. В. Поняття та види обмежень щодо розпорядження земельною ділянкою / Д.В. Бусуйок // Земельне право України. – 2006.
32. Бусуйок Д. В. Правове регулювання обмежень прав на землю в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.

12.00.06 / Д. В. Бусуйок; НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корещького. – К., 2005.

33. Бусуйок Д.В. Обмеження прав на землю за законодавством України: монографія / Д.В. Бусуйок. – К.: ТОВ Видавництво «Юридична думка», 2006.

34. Гавриленко О.П. Екогеографія України. Навч. посіб. – К.: Видавництво «Знання», 2008. – 646 с.

35. Загорський В. Глобальна екологічна проблема в системі національної безпеки / В. Загорський, А. Ліпенцев, Є. Борщук // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. - 2011. - Вип. 1. - С. 78-87.

36. Державне агентство лісових ресурсів України. – Режим доступу: <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/index>.

37. Мірошниченко А.М. Земельне право України: Підручник. – К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2011. – 680 с.

38. Використання земель населених пунктів з основами містобудування / За ред. д.е.н. А. Я. Сохничя. – Львів: Видавництво «Ліга-Прес», 2010. – 168 с.

39. Запорожець О. І., Протоєрейський О. С., Франчук Г. М., Боровик І. М. Основи охорони праці. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.

40. ДСН 3.3.6.037-99 «Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку».

41. ДСанПін 3.3.2.007-98. Гігієнічні вимоги до організації роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин.

42. Запорожець О. І., Протоєрейський О. С., Франчук Г. М., Боровик І. М. Основи охорони праці. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.

43. ДБН В.1.2-10-2008. Основні вимоги до будівель і споруд захист від шуму.

44. Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень ДСН 3.3.6.042-99: Постанова Головного державного санітарного лікаря України Міністерство охорони здоров'я України № 42 від 01.12.99 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va042282-99#Text>

45. ДСТУ 7239:2011 Система стандартів безпеки праці. Засоби індивідуального захисту. Загальні вимоги та класифікація.

46. НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин». Наказ Держгірпромнагляду від 26.03.2010 р. № 65.

47. НАПБ Б.03.002-2007 «Норми визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою».

48. Безпека праці та промислова санітарія / [К.Н. Ткачук, О.Л. Гуменюк, Т.П. Бивойно та ін.]. – Чернігів: ЧДТУ 2013.

49. ДСТУ EN 2:2014 Класифікація пожеж (EN 2:1992; EN 2:1992/A1:2004, IDT).